

PERINTEET JA REALISMI. SUOMEN PUOLUSTUSVOIMAT SAKSALAISARVIOISSA 1930-LUVULLA

Filosofian tohtori dosentti Martti Julkunen

I VÄLINE UUDEN SAKSAN SISÄÄNAJOSSA (1933—1935)

Weimarin Saksa tunsi varsin vähän sotilaallista mielenkiintoa Suomea kohtaan. Versailles'n määräysten supistamien Saksan puolustusvoimien resurssit eivät yleensäkään riittäneet laajaan ulkomaiseen toimintaan. Lisäksi Saksan yhteydet Neuvostoliittoon Rapallon hengessä vieraannuttivat upseereja toisistaan. Silti 1920-luvulla oli sotilaallista kanssakäymistä maiden välillä. Saksa oli kiinnostunut myymään sotakalustoaan ja Suomi sitä ostamaan. Huolimatta siitä, että Saksan asekauppa oli Versailles'n rauhansopimuksen vastaista, se oli Suomen merkittävin tämän alan kauppakumppani vuonna 1928. Suuri taloudellinen lama ja Englannin taloudellinen painostus sille alijäämäisen kauppataseen vuoksi lopettivat Suomen aseostot Saksasta 1930-luvun alussa.¹

Saksalaisten teknisen tietämyksen avulla rakennettiin 1920-luvun lopulla Suomen suuren laivasto-ohjelman mukaiset panssarilaivat ja sukellusveneet, joista yksi oli hollantilaisen välikäden kautta oikeastaan tilattu Saksaan. Sen mallin mukaisia pieniä sukellusveneitä valmistettiin Saksassa Hitlerin kaudella.² Varustelusektorin ohella sotilassuhteita piti yllä vuoden 1918 aseveljeyden muisto. Perinneyhdistyksillä oli jatkuvaa kanssakäymistä. Saksalaisupseereja käytettiin kouluttajina suojeluskunnissa 1920-luvulla. Jääkäripataljoona 27:n arkistomateriaalin keräys oli lähtenyt käyntiin juuri ennen Hitlerin valtaantuloa.³

Hitlerin suunnitelmissa ja ohjelmissa ennen vuotta 1933 Suomi ei tullut sa-nottavasti esiin. Ainoat tiedot koskevat hänen mainintojaan Suomen asemasta bolshevismien vastaisessa rintamassa, mutta muuten Suomi oli sivuasia. Hitler ei laskenut sitä Saksan suuralueeseen kuuluvaksi.⁴ Kansallissosialisteilla oli jo en-

nen v. 1933 joitakin kontakteja Suomeen. Eräs saksalainen lähde kertoo näiden v. 1932 olleen yhteydessä Suomeen ja väitti näiden saaneen muutamat vaikutusvaltaiset suojeluskuntaupseerit tukemaan kansallissosialistista työtä Suomessa. Ilmeisesti kevään 1918 aseveliperinne oli tässä saksalaistoinnassa yhdistynyt uuteen ideologiaan. Tiedon antaja ehdottikin vanhojen sotilassuhteiden kiinteystämiseksi Jääkäripataljoona 27:n perinteiden siirtämistä nimenomaan jollekin Pohjois-Saksan SS-pataljoonalle.⁵

Saksan sotavoimissa odotettiin erityisesti ulkomaisten sotilaspääpiirien tuntevan mieltymystä Saksan uutta suuntausta kohtaan. Bolshevismien vastaisuuden arveltiin saavan vastakaikua erityisesti Neuvostoliittoon rajoittuvissa valtioissa.⁶ Edellä mainittu ehdotus jääkäriperinteiden siirrosta kuului toimintaan, jolla tätä vastakaikua haluttiin kiinteyttää varsinkin Saksan lähimaissa. Balkanin ohella Itämeren alue oli tällöin keskeisesti esillä. Suomi oli toiminnan eräs luonnollinen osa.

Kysymys perinnesiirrosta oli saksalaisten keskuudessa esillä jatkuvasti Hitlerin valtaantulon jälkeen. Jääkäri-iltojen Parole-lehti tiesi v. 1934 kertoa Suomen kävijöiden ehdottaneen tällaista Saksan puolustusvoimille, mutta hanke ei ollut toteutunut. Sitävastoin greifswaldilainen SA-osasto (Standarte) oli ilmeisesti omatoimisesti ottanut vaaliakseen jääkäriperinnettä. Parole-lehden sävy oli varovaisen myönteinen tähän kanssakäymiseen. Suomalaisia hämmästytti toiminta kuitenkin katkesi SA:n sisäisten ongelmien vuoksi, mutta Parole toivoi suhteiden järjestyvän myöhemmin uudestaan.⁷ Suora ideologinen liitäntä ei kuitenkaan näkynyt myöhemmin saksalaistoinnassa. Selityksenä saattaa tosin olla myös se, että NSDAP:n arkistot ovat pääosiltaan tuhoutuneet. Sitävastoin sotilasperinteen esillevetäminen oli tulevaisuuteen luotaavaa. Pelkästään historiallisesta sattumasta johtui saksalaisten kiinnostus hakaristiä muistuttavaan Suomen sotilastunnukseen.⁸

Perinneyhteydet Saksan ja Suomen välillä nojasivat pääasiassa ammatilliseen sotilaalliseen kanssakäymiseen. Kun Saksan ulkosuhteiden hoitoa keski-tettiin, sekin oli käytettävissä uuden hallinnon hyväksi. Valkoisen armeijan voiton 15-vuotisjuhlallisuuDET tarjosivat tähän näkyvän mahdollisuuden keväällä 1933. Vuoden 1918 Itämeren divisioonan komentaja, kreivi von der Goltz oli huhtikuussa jääkärijuhlissa Saksan korkeimman johdon tietien ja suostumuksella. Hän toi presidentti Svinhufvudille presidentti Hindenburgin viestin, joka korosti maiden välisten suhteiden perinteitä. Von der Goltzin matkan päätarkoituksena oli kuitenkin läheisen yhteyden saaminen marsalkka Mannerheimiin, mikä Saksan Helsingin lähetystön mukaan myös onnistui.⁹ Näin uuden Saksan sisäajaja Suomen korkeimpiin johtopiireihin tapahtui sotilassuhteita hyväksikäyttäen. Toukokuun 16. päivän voitonjuhlissa Saksan sotaveteraanijärjestö Stahlhelmin edustajalla, vapaaherra von Wechmarilla oli varsin näky-

vä asema,¹⁰ mikä edelleen ikäänkuin luonnollista tietä antoi Saksalle mahdollisuuden yrittää lähestyä Suomea.

Keväällä 1933 Saksan lähetystö esitti epävirallisten laivastovierailujen järjestelyjen helpottamista mm. poistamalla niistä viralliset kohteliaisuuskäynnit. Tähän suomalaiset sotilasviranomaiset eivät nähneet mitään estettä.¹¹ Kesällä 1933 Saksa tekikin neljä laivastovierailua Suomen satamiin, kaikki epävirallisia. Kahden pikkualuksen lisäksi risteilijä Leipzig kävi Hangossa ja Helsingissä neljä torpedovenettä.¹² Epävirallisen luonteensa mukaisesti vierailut tapahtuivat saksalaisten aloitteesta.

Saksan laivastovierailut Suomeen eivät määrältään tai laadultaan poikenneet Saksan aktiivisuudesta koko Itämerellä v. 1933. Saksa osoitti uudenlaisen läsnäolonsa tällä alueella. Suomen puolelta ei myöskään vieraiden vastaanotto näytä poikkeukselliselta, vaikka yksityishenkilöiden ”saksalaisystävällisiä” kannanottoja saattoi ilmetä. Kun taustana oli Suomen laivaston rakentaminen saksalaisten teknisellä avustuksella, laivastokontakteilla oli tietty merkitys. Ne palvelivat uutta Saksaa luonnollisena tienä suhteiden kehittämiseen Suomessa, tietysti muuallakin Itämeren alueella. Vastapainona tälle oli nähtävissä Englannin laivaston lisääntyvä aktiivisuus myös Suomen suunnalla.¹³

Saksalaisaktiivisuus kasvoi Suomessa v. 1933 nojaten edellisen kauden antamiin lähtökohtiin. Suomen puolustusvoimissa ei ole havaittavissa erityistä mielenkiinnon lisäämistä Saksaa kohtaan. Saksan toimintakaan ei ko. vuonna ulottunut edellä esitettyä pidemmälle. Saksalla ei ollut puolestaan tarjottavissa Suomelle mitään erityistä. Edellisen kauden kehityslinjat painoivat Suomea päinvastaiseen suuntaan, vaikka myös tiettyä varovaisuutta suhteessa Saksaan oli nähtävissä. Esimerkiksi puolustusvoimain komentajan kenraali Östermanin ulkomaanmatka v. 1933 selvästi kiersi Saksan Baltiasta Puolaan, Italiaan ja Unkariin.¹⁴ Puolustusvoimien hankintasuunnittelussa Saksan poliittisen järjestelmän muutos ei aiheuttanut minkäänlaista käännettä, vaan Englannin yhteydet olivat etualalla.¹⁵ Saksan Helsingin lähetystö raportoi lokakuussa puolustusministeri Oksalan matkasta Englantiin, Ranskaan, Belgiaan ja Ruotsiin. Se katsoi matkan ratkaisevan Suomen materiaalihankintojen tulevaisuuden suunnan.¹⁶

Kesän 1933 eduskuntavaaleissa voimasuhteet muuttuivat Saksan kannalta epäedulliseen suuntaan. Syksyllä Helsingin lähetystö lisäksi raportoi suojeluskuntien heikosta asemasta Suomen poliittisessa kentässä, kun vasemmisto- ja keskustalehdet hyökkäilivät niitä vastaan.¹⁷ Demonstraation luonteen sai uuden eduskunnan päätös jättää myöntämättä määrärahat Berliinin sotilasiamiehen palkkaukseen. Tämän seurauksena everstiluutnantti A. Paasosen toimikausi päättyi seuraavassa vuodenvaihteessa.¹⁸ Suomen Berliinin lähettiläs Wuorimaa piti päätöstä outona, koska Saksa oli kehityksessä merkittäväksi sotilasmahdiksi.¹⁹

Kokonaisuudessaan sotilassuhteet Saksasta Suomeen olivat selvästi kaksija-koiset. Toisaalta lähinnä sotilassuhteiden perinteellä ja normaalilla vierailutoi-minnalla saatettiin jatkaa vanhalta pohjalta. Sen vastaanotto ei ollut millään tavoin kielteinen Suomen puolustusvoimissa, mutta toisaalta sotilasjohto suh-tautui varovaisesti uuteen tilanteeseen Saksassa. Poliittinen kehitys Suomessa ei suosinut niitä, jotka olisivat olleet innokkaimpia lähestymään Saksaa. Silti Saksan lähetystösihteeri von Grundherr näki vuosikatsauksessaan kokonaisar-viot liian negatiivisiksi. Kun hän luetteli myötämielisiä, olivat etusijalla puolus-tusvoimat, suojeluskunnat ja lotat.²⁰ Verrattuna esimerkiksi Ruotsiin Suomen puolustusvoimien ja sen lähellä olevien järjestöjen itsenäinen toimintamahdol-lisuus oli ollut jatkuvasti suhteellisen suuri, mikä antoi tällaiselle arviolle kanta-vuutta.

Vuosi 1933 oli Saksan sotilassuhteissa ulospäin lähinnä totuttelua uuteen ti-lanteeseen. Hitler ei halunnut nopeilla toimenpiteillä antaa aiheita epäluuloi-seen suhtautumiseen. Kun olosuhteet olivat vakiintuneet, Saksan aktiivisuus voimistui myös Itämeren alueella. Se pyrki osoittamaan olevansa suurvalta. Li-säksi sen esiintymiseen vaikuttivat v. 1934 Neuvostoliiton aloitteesta käynnisty-neet neuvottelut alueen valtioiden rajojen takaamisesta, ns. itäpaktista. Saksa koki ne vaaraksi itselleen. Sotilaallisen aktiivisuuden kasvu ei pelkästään ollut vastatoimenpide, vaan se liittyi siinä mielessä otolliseen tilanteeseen, että epä-luulot tätä takuujärjestelmää kohtaan Itämeren alueella loivat myös tiettyä vas-taanottavaisuutta Saksan suhteiden kehittämiseksi tai ainakin saivat tilanteen näyttämään sellaiselta kuin monet maat, myös Suomi, olisivat ikäänkuin sama-massa leirissä Saksan kanssa.²¹

Saksan sotaministeri, kenraali von Blomberg teki kesällä 1934 epävirallisen kesälomamatkan Viroon, Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan. Se oli suurvaltatoi-minnan avaus, joka puolivirallisuudestaan huolimatta aloitti Saksan korkean tason vierailukäytännön. Suomen osuus ei ollut muista maista poikkeava. To-sin tässäkin yhteydessä korostuivat sotilaiden perinnäiset yhteydet, mutta von Blombergin matkaraportti ei millään tavoin pitänyt niitä erityisesti esillä. Sota-ministeri myös kritikoi uuden Saksan suhteiden hoidon alkuvaiheen yli-innos-tusta.²² Tavallaan von Blombergin kannanotto korosti ammatillista suhdetta Suomen ja Saksan sotilaiden välillä ideologis-poliittisen sijasta. Itse matka oli tällainen normaalien korkean tason ammattimiessuhteiden alkupiste.

Jos von Blombergin matka Suomeen oli osa laajempaa Saksan sotilassuhteiden avausta, niin Mannerheimin kutsuminen tutustumaan Saksan lentokone-teollisuuteen oli erityisesti Suomeen kohdistunut ele. Mannerheimin aseman vuoksi se oli pyrkimys saada vastakaikua Suomen puolustusvoimien korkeim-malla tasolla. Vieraan isäntä oli Herman Göring, joka johti Saksan lentokone-teollisuutta ja ilmavoimia. Tavoitteena oli myös Suomen tulevien lentokone-

hankintojen ohjaaminen Saksaan. Tältä osin tarkoitus saavutettiin osittain, sillä Suomen sotilasasiamies everstiluutnantti Snellman, joka oli sijoitettu Berliiniin eduskunnan kuitenkin vuoden 1934 alussa myönnettyä virkaa varten määrärahan, sai täsmennetyt tehtävät lentoasekehityksen seuraamiseen.²³ Mannerheim koki selvästi Saksan teollisuuden teknisen kehityksen, johon hänet Göringin opastuksella varsin yksityiskohtaisesti perehdytettiin.²⁴

Saksan Helsingin lähettilään Büsingin mukaan Saksa oli matkan avulla saanut arvovaltaisen puolestapuhujan Suomessa.²⁵ Tuskin Saksa sinänsä kiinnosti Mannerheimiä muuten kuin maan taloudellis-teknisen kehityksen takia, sekä tietyksi strategisena voimana Itämerellä. Lähettilään kannanotto osoittaa, että saksalaiset herkästi korostivat Suomen sotilashenkilöiden myötämielistä suhtautumista maahansa. Samanlaisia olivat kommentit saksalaisten laivastovierailuistakin. Niitä ei Suomessa tosin ollut yhtä lukuisasti kuin Ruotsissa. Yhden ulottuminen Viipuriin asti antoi sille kuitenkin ulkopoliittista kantavuutta ja liitti samalla Suomen ja Saksan sotavoimat näkyvästi saman ongelman, Neuvostoliiton sotilaallisen uhkan varalta varautumisen eteen.²⁶

Mannerheimin vierailu näennäisesti tasapainotti korkean tason vierailut maiden välillä. Ero oli kuitenkin Mannerheimin matkan salaisuudessa. Siten maiden välisten suhteiden näkyvä vilkastuminen oli edelleen v. 1934 Saksan toiminnan varassa. Virallista laivastovierailua saksalaiset eivät voineet tehdä Suomeen, koska kutsua siihen ei ollut. Suomalaiset torjuivat Saksan vierailukutsun esittämisen itselleen jo etukäteen vedoten polttoainemäärärahoihin sekä panssarilaivojen koajovaiheeseen.²⁷ Silti Suomen laivasto vieraili Virossa ja Ruotsissa.²⁸ Virallisten suhteiden näkyvään painottamiseen Saksa ei Suomea saanut. Yrityksenä lisätä sotilassuhteiden näkyvyyttä Suomessa, mutta samalla Saksan aktiivisuuden yleisen lisääntymisen yhtenä merkinä oli päätös perustaa Helsinkiin sotilasasiamiehen virka, samaan aikaan kuin Budapestiin.²⁹

Ainoa merkittävä muutos Suomen puolelta v. 1934 oli sotilasasiamiehen toimen palauttaminen Berliiniin. Demonstraatioihin Suomen puolustusvoimat ei ollut halukas. Tyypillistä saksalaisille arvioinneille Suomen puolustusvoimista oli everstiluutnantti Snellmanista annettu lausunto, että hän oli voimakkaasti ”antivenäläinen” ja entinen jääkäri.³⁰ Näihin kahteen tekijään perustuivat kaikki saksalaisraporttien maininnat suomalaisten upseerien myötämielisyydestä laivastovierailujen aikana. Perinne antoi tähän myös perusteluja, kuten esimerkiksi aikanaan Suomeen jääkäreitä tuoneen ja sitten kadonneen sukellusveneen U 57:n muistomerkin paljastamisen yhteydessä Hamnskärissä.³¹ Missä määrin suomalaiset upseerit antoivat puheillaan aiheita ideologiseen painostukseen, ei ole selvitettävissä. Esimerkiksi Saksassa vierailleen suojeluskuntain päällystökoulun johtajan matkakommenteissa oli tällaisia piirteitä.³² Hakkapeliitta-lehden sävyä voi pitää myönteisenä Saksan ”kansalliselle” kehitykselle.³³

Kysymys Neuvostoliiton uhkasta oli Hitlerin varhaisten lausuntojen mukaisesti luonnollinen, kun kyseessä olivat Saksan ja Suomen sotilaalliset suhteet. Näkyviin suomalaiset sotilasviranomaiset eivät tällaista lähtökohtaa halunneet päästää, mutta pinnan alla se vaikutti Snellmanista annetun lausunnon tavoin. Parole- ja Hakkapeliitta -lehtien linja paljasti tällaista ajattelua.³⁴ Konkreettisesti, mutta salaisena tiivistyi maiden välillä jo 1920-luvulla alkanut tiedustelutietojen vaihto, joka koski lähinnä Neuvostoliittoa.³⁵ Tällainen yhteys saattoi vaikuttaa myös saksalaisten arvioiden "saksalaisystävyyden" painotteisuuteen, vaikka on huomattava, että sekä Saksalla että Suomella oli tiedustelutulosten vaihtoa myös muiden maiden kanssa.

Kesällä 1935 Saksa ei tehnyt laivastovierailuja Suomeen. Sen ainoa laivastovierailu Itämeren alueella suuntautui Puolaan. Näyttää siltä, että Saksa pyrki rauhoittamaan tilannetta täällä neuvotellessaan Englannin kanssa laivastosopimuksesta. Puolan vierailu osoittaa näiden maiden suhteiden lämpenemisen, mikä liittyi itäpakti -suunnitelman seurausilmiöihin. Saksan laivastovierailujen väheneminen saattoi olla myös seurausta aikaisempien vuosien suuresta määrästä. Vastavuoroisuuden aika oli käsillä saksalaisten mielestä. Suomen laivasto tekikin ko. vuonna virallisen vierailun Saksaan. Samalla poikettiin Latviasa.

Suomen laivastovierailu Saksaan on kuvaava suomalaisten suhtautumisen muuttumiselle 1930-luvun puolivälissä. Hitlerin valtakauden alkuvaiheet olivat olleet Suomen puolustusvoimissa varovaisen tarkkailun aikaa. Merkittävimmät kontaktit olivat olleet saksalaisten aktiivisuuden seurausta. Suomalaiset olivat olleet vastaanottavana, tosin ei vastaanpanevana puolena, kun kyseessä olivat olleet selvästi sotilaalliset kontaktit. Suomen taholta aktiivinen osa oli ollut salaista yhteydenpitoa, jolla sinänsä ei ollut ollut kovin suurta konkreettista merkitystä. Laivastovierailun ohella uusiin näkyviin kontaktimuotoihin kuului mm. kenraali Nenosen ja everstiluutnantti Laguksen Saksassa suurta huomiota saanut vierailu.³⁶ Ilmavoimien komentaja eversti Lundqvistin kiertomatkan yhtenä kohteena oli myös Saksa.³⁷ Saksan sotilaspiirien mielestä erittäin merkittävä oli sotatalouspäällikkö eversti Grandellin komennus julkisuudesta suojattuna tutustumaan Saksan varusteluteollisuuteen.³⁸ Marsalkka Mannerheimin yksityinen, salainen metsästysmatka Göringin vieraaksi oli henkilösuhteiden hoidon kannalta tärkeä.³⁹

Lähetystösihteeri Molly raportoi keväällä 1935 Helsingin lähetystöstä Berliiniin, että suomalaiset sotilaspiirit suhtautuvat myönteisesti Saksan päätökseen yleisen asevelvollisuuden voimaansaattamisesta. Samalla päätös oli Mollyn mukaan nostanut Saksan arvostusta Suomen puolustusvoimissa.⁴⁰ Saksan kauppakamarin syndikuksen (toimitusjohtajan) Otto von Zwehlin mielestä, hänen raportoidessaan syksyllä 1935 Saksan asemasta Suomessa, jällevarustau-

tuminen oli ollut parasta saksalaismainostusta erityisesti jääkärien keskuudessa.⁴¹ Saksalaisten arvioissa oli vuoden 1935 aikana positiivinen käsitys suomalaisten sotilaiden suhtautumisesta Saksaan.

Osittain Suomen Saksaan suuntautuvan aktiivisuuden ajoittuminen juuri vuoteen 1935 oli seurausta edellisten vuosien saksalaistoiminnasta, joka vaati vastavuoroisuutta. Toinen peruste oli puolustusvoimien määrärahakysymyksen esillennousu, joka edellytti suomalaisten tutustumista ulkomaiseen kehitykseen, myös muualla kuin Saksassa. Ehkä Saksan varustautumisen julkinen alkaminen vapautti suomalaisia aikaisemmasta varauksellisuudesta. Siihen oli mahdollisuus pitää normaaleja kontakteja. Suomen kohdalla Saksan sotilaallisen suurvalta-aseman julkinen, sotilaallinen näkyvyys konkretisoitui Saksan sotilasiamiehen everstiluutnantti Rössingin saapuessa syksyllä 1935 asemapaikalleen Helsinkiin. Pelkästään se, että hän oli Suomessa hoitamassa yhteyksiä, vilkastutti kanssakäymistä.

Rössingin vastaanotto vahvisti samalla saksalaisella taholla käsityksiä suomalaisten positiivisesta suhtautumisesta heihin. Hän ilmoitti Suomen ulkoministerin ilmaiseen ilonsa, että myös Baltiaan akkreditoitun sotilasiamiehen asemapaikaksi oli valittu Helsinki.⁴² Rössingin tervetuliaisillallisilla oli korkeinta suomalaista sotilasjohtajistoa. Uusi sotilasiamies raportoi näiden upseerien toivoneen maiden välisten suhteiden edelleenkehittämistä. Useat korkeat upseerit olivat ilmaisseet halunsa tutustua Saksan nouseviin sotavoimiin.⁴³ Pelkkä kohteliaisuus ei selitä näiden kommenttien sävyä. Lisäksi muutkin saksalaisen saamat kokemukset puhuivat samanlaista kieltä.⁴⁴ Saksan armeijan tiedustelupäällikkö amiraali Canaris oli v. 1935 ilmeisesti ensimmäisen kerran Suomessa. Tämäkin oli merkki maiden sotilassuhteiden konkretisoitumisesta. Canaroksen salaperäisen henkilökuvan suomalaisittain erikoinen piirre sisältyy hänestä kirjoitettujen teosten kuvauksiin amiraalin kyvyistä luoda merkittäviä korkean tason yhteyksiä ulkomaalaisiin. Esimerkkinä on Mannerheim.⁴⁵

Saksalaisten optimistisia käsityksiä suomalaisten upseerien aktiivisesta vastaantulosta lisäsivät osaltaan epäviralliset kontaktit ja sotilaslehdistö. Hakka-peliitta kirjoitti erittäin positiivisesti Saarin liittämistä Saksaan vuoden 1935 alussa. Otsikolla "Saar Saksalle, rauha maailmaan" se selitti "marxilaisten ja muiden Saksalle vihamielisten aineiden poistuneen Saarista äänestyksen jälkeen". Nimimerkki "Valkoinen nekeri" puhui Saksan onnenpäivästä.⁴⁶ Suomen Jääkäriliiton valtuuskunta oli v. 1935 vierailulla Saksassa, tosin Saksan invalidiliiton kutsusta. Matkakommentit puhuvat jääkärien myötämielisestä suhtautumisesta.⁴⁷ Saksalaisten suhtautumistavasta kertoo se, että itse Göring otti valtuuskunnan vastaan. Jääkärilehti Parole julkaisi tästä kuvan. Retken opas oli kapteeni Körner, joka oli toiminut aikaisemmin Suomessa.⁴⁸

Suomen Kieliin tekemän laivastovierailun saksalaiskommentit puhuivat

myös vieraiden poliittisesta mielenkiinnosta Saksaan kohtaan.⁴⁹ Erään suomalaisen kansiupeerin puheista syntyi puolustusvoimien piirissä jälkikyselyjä, mutta everstiluutnantti Snellmanin mukaan itse vierailu oli saksalaistenkin puolelta sujunut sotilaallisissa, ammatillisissa merkeissä lukuun ottamatta Kielin kaupungin vastaanottoa, jolla oli ollut ”natsistinen sävy”.⁵⁰

Täysin yksioikoisen myönteisiä saksalaisten käsitykset Suomen puolustusvoimista eivät kuitenkaan olleet. Jo keväällä Molly valitteli sotilaiden kovin pientä sananvaltaa Suomessa. Von Zwehl viittasi em. raportissaan lisäksi pohjoismaiseen lähentymiseen suomalaisten sotilaiden kansainvälisissä arvioissa. Lentokonehankinnat olivat vuoden 1935 tärkein varustelukysymys Suomessa. Saksalaiset olivat ehkä korostuneessakin muodossa selvillä suomalaisten keskuudessa esiintyvistä erimielisyyksistä siitä, mitä ostetaan. Tietojen lähtökohdaksi oli ilmeisesti everstiluutnantti Snellman, joka aktiivisesti ajoi saksalaiskoneiden hankintaa ja käytti hyväkseen Mannerheimin nimeä.⁵¹ Käytännössä Suomen hankinnat olivat jo suuntautumassa länteen eikä Mannerheim asettanut arvovaltaansa varovaisin sanankääntein suositteliemiansa saksalaisten pommittajien taakse.⁵² Saksalaishankintoja esti myös toimitusten hitaus, koska suomalaisten haluamat mallit eivät vielä olleet myyntivalmiita. Lisäksi Saksan Helsingin lähetystä vielä keväällä 1935 varoitettiin maan ulkoministeriöstä liiasta touhuamisesta tässä asiassa, koska Versailles’n rauhansopimuksen määräyksiä ei toistaiseksi ollut kumottu lopullisesti.⁵³

Poliittiset ja kaupalliset realiteetit vaikuttivat Suomen puolustuslaitoksen materiaalihankinnoissa. Englannissa herättivät huomiota niin lentokonekysymys kuin myös Saksan tilaaman sukellusveneen kohtalo.⁵⁴ Saksalaiset saivat havaita Englannin painostuksen näkyvän molemmissa asioissa, joskin muutkin tekijät vaikuttivat Suomen päätöksiin. Saksan ja Suomen välisen kaupan ongelmat, jopa kauppasota, olivat myös tärkeä syy. Sukellusvenekysymys jäi toistaiseksi odottamaan lopullista ratkaisua. Taustalla oli myös Neuvostoliiton lisääntyvä vastalausekampanja, vaikka sitä ei yleensä suoraan mainittu perusteluna. Kesällä 1935 Neuvostoliitossa julkaistiin väitteitä jonkinlaisesta laivastosopimuksesta ja syksyllä, Mannerheimin Saksaan tekemän metsästysmatkan aikana, lentoasesopimuksesta Saksan ja Suomen välillä.⁵⁵

Suomen puolustusvoimien hankintaohjelman kehityksessä Saksa ei ollut millään tavalla etualalla. Puolustusneuvoston laadittamissa katsauksissa v. 1935 Saksa oli sotataloudelliselta kannalta Suomen ulkomaansuhteissa merkittävin vain kemianteollisuudessa. Metalliteollisuudessa se oli samassa asemassa kuin pohjoismaat ja Englanti.⁵⁶ Edellä mainittu kehitys vei Suomen varsinaisia sotilashankintoja pois Saksasta. Toisaalta Saksan samanaikaisissa katsauksissa Suomen merkitys laskettiin varsin vähäiseksi. Kuparin tuontikin oli niiden mukaan korvattavissa. Ruotsi oli näissä arvioissa aivan eri asemassa.⁵⁷ Saksan mie-

lenkiinto Suomea kohtaan ei perustunut Suomen merkitykseen Saksan sotata-
loudessa.

Saksan pyrkimykset Suomen hankintaohjelmien ostomaaksi olivat tietysti taloudelliseltakin kannalta tärkeitä Saksalle. Etusijalla oli kuitenkin sotilaspoliittinen ja yleispoliittinen näkökulma. Saksalaisten arvioissa vaikutti selvästi se, että he laskivat Suomen puolustusvoimien keskeisen tehtävän, Neuvostoliiton uhan torjumisen, sekä sen "antikommunistisen ajattelun" luovan mahdollisuuden yhteisyyden korostukseen vahvaan antibolshevistiseen Saksaan. Hankintasopimukset olisivat tietysti vahvistaneet tätä sidettä. Saksa kaipasi tässä vaiheessa ulkopuolista sympatiaa. Lisäksi Suomen strateginen asema teki sen tältä kannalta sopivaksi kohteeksi.

Suomalaisten myönteinen suhtautuminen Saksan sotilaallisiin kontakteihin sekä erityisesti suojeluskuntien, mutta myös vakinaisen väen upseerien keskuudessa esitetyt yksityiset myönteiset lausumat antoivat perusteluja saksalaisten optimismiin. Sotilaspiirien aikaisempi itsenäisyys sekä toisaalta merkittävä asema suomalaisessa yhteiskunnassa johti v. 1935 jonkinlaiseen ylilyöntiin saksalaistoiminnassa. Se yritettiin ulottaa sotilaista maan johtoon. Göring pyrki Mannerheimin jälkeen saamaan myös presidentti Svinhufvudin metsästysmatkalle Saksaan. Tämä olisi merkinnyt selvää ulkopoliittista kannanottoa, ja olisi ollut siksi hyvin ongelmallinen, eikä toteutunut.⁵⁸

Yritys kutsua Suomen presidentti osoittaa ainakin kansallissosialistista puolta lähellä olleiden sotilaspiirien uskoneen Suomen puolustusvoimien kanssa kesään 1935 mennessä aikaansaadun käytännön voivan olla tie myös poliittiseen lähentymiseen. Kun sotilassuhteet olivat Hitlerin valtaantulon jälkeen olleet saksalaisille kontaktien luomisen väylä, niillä nähtiin nyt olevan mahdollisuus edetä porrasta eteenpäin. Tämä toiminta ei ottanut huomioon poliittisia realiteetteja, mitä tapahtui kansallissosialistiväritteissä Saksan ulkosuhteiden hoidossa myös muualla. Vaikka Saksa saattoi laskea saavuttaneensa tähän mennessä varsin paljon itse sotilassuhteissa, Otto von Zwehlin em. arvio oli varsin realistinen, kun hän korosti, että puolustusvoimat ei aseta nykyistä hallitussuuntausta Suomessa millään tavoin kyseenalaiseksi. Siten von Zwehl asetti suhteet Suomen puolustusvoimiin osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja myös Suomen ulkosuhteiden kokonaisuutta.

LÄHDEVIITTEET:

1. P.M. puolustusneuvostolle hankintojemme suuntaamisesta entistä enemmän Englantiin (Helsinki 21.4.33), liite 1. Puolustuslaitoksen ostot ulkomailta vv. 1928—1932 (SArk 1403/29).
2. Auszug aus einem Brief Schottky an Suadicani 8.7.30, Betr. Liliput 8.11.30 (MA II M 62/2), ks myös Der finnisch-russische Krieg zur See 1939/1949 (MA Case G.E. 382).
3. Ao asiakirjat (SArk 2139/37 ja BA Sammlung Schumacher 221), Os 2 ulkomaatsto UM:lle 17.11.32, Pohjois-Hämeen suojeluskuntain piiriesikunta an Oberst Eduard Ausfeld 11.3.33 (SArk

- 1403/6), Finnlands Konsul für Sachsen an Snellman 17.7.34 (Sark 1621/33), Os 2 ukomaatso Snellmanille 28.7.34 (Sark 1403/36).
4. Ueberschär Gerd R., Hitler und Finnland 1939—1941. Die Deutsch—Finnischen Beziehungen während des Hitler—Stalin -Paktes (Wiesbaden 1978) 34—6.
 5. Adjutant Wermke, Hauptabt X. (We./Da.) an Rosenberg 19.4.33 (BA Sammlung Schumacher 293), Ks Parole 8/30.9.32 ja 9/20.10.32.
 6. Ks Paasonen YE:n Os 2:lle 25.9.33 (Sark 1403/26).
 7. Parole 18/25.11.33, 19/20.12.33 ja 23/10.10.34.
 8. Paasonen YE:n Os 2:lle 25.9.33, Os 2 Paasoselle 7.11.33 (Sark 1403/26).
 9. Goltz an Hitler 5.4.33 (BA Reichskanzlei. Akten betreffend Finnland (Ausw. Angel.)), AA an Gesandtschaft Helsinki 28.3.33, Büsing an AA, Telegramm 15.4.33, Grundherr an AA 20.4.33 (AA Abt. IV Politik 13 Bd. 3).
 10. Büsing an AA 19.5.33 (VA Gesandtschaft Stockholm 147).
 11. Büsing an Hackzell 12.4.33, Puolustusministeriö UM:lle 6.5.33 (UM 17 U Saksa).
 12. Laivastovierailuulettelot (Sark 2139/1), Deutsche Gesandtschaft, Verbalnote 9.5.33, 24.5.33, 27.6.33 ja 17.8.33, YE:n Os 2 UM:lle 19.5.33, 1.6.33 ja 21.8.33 (UM 17 U Saksa), Büsing an AA, Telegramm 3.6.33 (AA Abt. IV Politik 14 Nr. 1).
 13. Luettelo odotettavissa olevista vierailuista 7.6.33 (Sark 1403/25), Laivastovierailuulettelot (Sark 2139/1).
 14. Os 2 UM:lle 13.10.33 (Sark 1403/25), ks Österman Hugo, Neljännesvuosisata elämästäni (Porvoo 1966) 142—7.
 15. P.M. puolustusneuvostolle hankintojemme suuntaamisesta entistä enemmän Englantiin 21.4.33 (Sark 1403/29), ks myös Puolustusneuvosto puolustusministeriölle 17.10.33 (SA Puolustusneuvosto/6).
 16. Büsing an AA 31.10.33 (AA Abt. IV Politik 3).
 17. Büsing an AA 17.10.33 (VA Gesandtschaft Stockholm 148).
 18. Os 2 Paasoselle 21.11.33, 11.12.33 ja 16.12.33 (Sark 1403/26).
 19. Wuorimaa UM:lle 18.12.33 (UM 5C 5:12).
 20. Grundherr an AA 31.1.34 (VA Gesandtschaft Stockholm 148.)
 21. Korhonen K, Turvallisuuden peittäessä. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan II 1933—39 (Helsinki 1971) 91.
 22. Der Reichswehrminister, Marineadjutant 13.8.34: Sommerreise des Reichswehrministers an Bord des Flottentenders Hela 14.7.—31.7.34 (MA RH 1/v. 13).
 23. Ilmav. Esik. Snellmanille 28.12.34 (Sark 1403/7), ks myös YE:n pääll. Snellmanille 17.10.34 (Sark 1403/31), ks Selén, Kari, C.G.E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931—1939 (Keuruu 1980) 148—151.
 24. Mannerheim Rytillle 31.12.34 (VA Rytli 17), ks Mannerheim G., Minnen. Del II 1931—1946 (Helsingfors 1952) 54.
 25. Büsing an AA 27.12.34 (AA Abt. II Finland Bd. 2), ks. myös Selén, 155.
 26. Bericht über den Aufenthalt der 2. Torpedobootshalfotille in Wiborg, Finnland vom 13.—17. Juli 1934, Bericht des F.M. über den Aufenthalt in Åbo vom 12.—17. Juli 1934, Bericht des Segelschulschiffs "Gorch Fock" über den Aufenthalt in Helsingfors vom 9. bis 13. August 1934 (MA W 01—7/215).
 27. Büsing an AA, Telegramm 26.4.34, Büsing an AA 26.4.34 (AA Abt. IV Politik 14 Nr. 1).
 28. Büsing an AA 24.8.34 (AA Abt. IV Politik 14 Nr. 1).
 29. Snellman YE:n pääll:lle 1.11.34 (Sark 1403/31), UM YE:lle 17.11.34 (Sark 1403/36).
 30. TA 3/Att.Gr. 5.7.34 (MA RH 1/v. 79), ks Keitel, Erinnerungen aus der Zeitperiode 1933—38, 49 (MA Nachlass Keitel N 54/4).
 31. Ks. viite 26 (Gorch Fock), ks. myös Hiedanniemi, Britta, Kulttuuriin verhottua politiikkaa. Kansallissosialistisen Saksan kulttuuripolitiikka Suomessa 1933—1940 (Keuruu 1980) 57.
 32. Martti (Wihma) Snellmanille 8.12.34 ja 20.1.35 (SA Snellman PK 1188/12).
 33. Hakkapeliitta esim. 29/18.7.33, 41/10.10.33 ja 45/7.11.33.
 34. Parole esim. 13/10.5.33, 18/25.11.33, 23/10.10.34, Hakkapeliitta esim. 32/8.8.33 ja 4/22.1.35.
 35. Unterlagen für die Meldung der finnischen Offiziere i.p. (MA RH 1/v. 79).
 36. Genstb. d.H., z. Abt. Att.Gr. II (von Pappenheim) an Adj. Ob. d.H. 26.11.35 (MA RH 1/v. 79).

37. Os 2 Ulkomaatsto Ilm.VE:lle 14.2.35 (SArk 1403/38).
38. Rössing, Bericht Nr. 5/35 15.8.35 Anlage 3 (AA Geheim—Akten Abt. II F—M 32), Snellman Os 2:lle 11.11.35 (SArk 1403/30).
39. Blücher an AA 1.10.35, AA an Gesandtschaft Moskau 14.10.35 (AA Abt. IV Politik 2 Bd 4).
40. Molly an AA 8.4.35 (VA mikrofilmi 9898).
41. Zwehl, Betrachtungen über die deutsche Werbung in Finnland (Hfors 6.9.35) (AA Abt. IV Politik 26).
42. Rössing: L-Bericht Nr 2/35 25.10.35 (AA Geheim—Akten Abt. II F—M 98), ks. Hackzellin päiväkirja 24.10.35 (UM 5 D).
43. Rössing: Bericht Nr 3/35 25.10.35 Anlage 1 ja 4 sekä Bericht Nr 4/35 8.11.35 Anlage 2 (AA Geheim—Akten Abt. II F—M 32).
44. Ks. Blücherin päiväkirja 26.8.35 (VA Saksa 3).
45. Abhagen Karl Heinz, Canaris. Patriot und Weltbürger (Stuttgart 1950) 104—5, Buchheit Gert, Der deutsche Geheimdienst. Geschichte der militärischen Abwehr (München 1966) 124—5.
46. Hakkapeliitta 4/22.1.35.
47. Jääkäriliiton johtokunta YE:lle 28.6.35 (SArk 1403/42) YE:n Os 4 Jääkäriliiton johtokunnalle 17.9.35, YE:n Os 2 Snellmanille 18.9.35 (SArk 1403/40), Wochenbericht IV Nd und IV Rd. vom 22.9.—28.9.35 (AA Abt. IV Geschäftsgang 11), Rössing, Bericht Nr 2/35 18.10.35 Anlage 8 (AA Geheim—Akten Abt. II F—M 32).
48. Parole 29/20.11.35
49. Kommando der Marinestation der Ostsee 14.8.35: Bericht über den Besuch der finnischen Kriegsschiffe in Kiel vom 31. Juli bis 3. August 1935, Blücher an AA 12.8.35, Berliner Börsenzeitung 1.8.35 (AA Abt. IV Politik Nr 1).
50. Snellman YE:n pääll:lle 5.8.35 (SArk 1403/30), Os 2:n ulkomaatsto Merivoimien komentajalle 15.8.35, Me. Ve (Valve) YE:lle 23.8.35 (SArk 1403/43).
51. AA (May) otsikoton raportti e.o. II M 1193 (AA Geheim—Akten Abt. II F—K 119), Rössing, L—Bericht 4/35 14.11.35 (AA Geheim—Akten Abt. II F—M 98).
52. Puolustusneuvoston pöytäkirja 23.8.35 (SA Puolustusneuvosto/4).
53. AA (Frohwein) an Gesandtschaft Hfors 16.5.35 (AA Geheim—Akten Abt. II F—K 119).
54. Salasähkejäljennös: Gripenberg UM:lle 14.3.35 ja 26.3.35 (SArk 1401/80), UM Lontoon läh:lle salasähke 6.4.35, UM Lontoon läh:lle 8.4.35 (UM 17 S).
55. Ulkomaanedustuksen tiedotuksia 6.7.35 ja 17.7.35 (SArk 1401/85), ks. Blücher an AA 19.7.35 ja 24.7.35 (AA Abt. IV Politik 1 Bd. 2) ks. Selén 225, Jakobson Max, Diplömaattien talvisota. Suomi maailmanpolitiikassa 1938—40 (Porvoo 1955) 32.
56. Katsaukset eri alojen ulkomaankauppaan (SA Päämajan sotatalousesikunnan arkisto T 17682/8.).
57. Der Reichswehrminister, Wi I a ², an das Reichswirtschaftsministerium 19.2.35 (MA Wi/I F 5/1299 Bd 1 K 35/14/a).
58. Hackzellin päiväkirja 11.9.35 (UM 5 D), ks. myös Der Reichs- und Preussische Minister für Ernährung und Landwirtschaft an Oesch 10.7.35 (SArk 1403/42).

II SOTILAAT POLIITTISEN YLEISKEHITYKSEN VASTAVOIMANA (1936—1937)

Saksalaisarvioita Suomen puolustusvoimista luonnehti syksyyn 1935 asti optimismi itse sotilassuhteiden elävyydestä, mutta myös toive niiden vaikutuksen laajentamisesta varsinaisen sotilaskäytännön ulkopuolelle maiden välisten suhteiden kokonaiskentässä. Tosin tiedot Suomen puolustusvoimien hankinta-

politiikasta ja toisaalta armeijan asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa toivat joskus varauksia. Käännös tähän suuntaan alkoi vahvistua vuoden 1935 aikana. Jo Otto von Zwehl edellä mainitussa arviossaan puhui Suomen pohjoismaisen lähentymisen merkityksestä suomalaisten sotilaiden laskelmissa. Hän tuskin tiesi Suomen virallisen pohjoismaisen puolueettomuusjulistuksen valmistelun sotilasjohdossa saamasta tuesta. Puolustusneuvosto oli jo elokuussa 1935 katsonut lähentymisen pohjoismaihin erittäin suositeltavaksi.¹ Puolustusneuvoston laaditut talouskatsaukset tukivat tätä ajattelua, joten von Zwehlin kommentit yhdistyneenä hänen sisäpoliittisiin näkemyksiinsä osoittivat varsin hyvää tilanteen tuntemusta.

Suomen pohjoismaisen suuntauksen virallisen julistamisen jälkeen uusi Saksan Helsingin lähettiläs von Blücher arvioi laajasti myös Suomen sotilaspiirien ajattelutapaa. Tosin hän näki poliittisen johdon olleen etusijalla, kun Suomessa oli pohdittu ulospääsytien löytämistä Neuvostoliiton ja Englannin painostuksen mahdollisesti aikaansaamassa eristyneessä tilanteessa, jossa yhteydet Saksaan olisivat ongelmalliset. Von Blücher näki Mannerheimin ajattelevan maan reaalaisia varustautumismahdollisuuksia, minkä vuoksi hän oli pohjoismaisen suuntauksen takana. Lähettilään mielipide liitti marsalkan arviot osaksi Suomen sisä- ja ulkopoliittista realismia. Lisäksi von Blücher katsoi suomalaisten ja ruotsalaisten sotilaiden yhteydenpidon ja tietojen vaihdon entisestään tiivistyneen.²

Suomessa toimiville saksalaisille ei Suomen pohjoismaisen puolueettomuuden julistus joulukuussa 1935 tullut täytenä yllätyksenä. Sotilasasiamies Rössing väitti tilannearviossaan Berliiniin, ettei se tulisi muuttamaan Suomen sotilaspoliittista kehitystä. Hän näki peruslinjan viitanneen tapahtuneeseen jo aikaisemmin. Samalla väite sisälsi optimistisen piirteen Saksan näkökannalta. Lähettiläs von Blücherin tavoin Rössing korosti Suomen hakevan ulosmenoväylää, etappitietä ulospäin. Hänen mielestään suomalaiset laskivat Ruotsin laivaston pystyvän turvaamaan Suomen kuljetukset. YE:n ulkomaanosaston päällikön eversti Svenssonin tietojen pohjalta Rössing toisaalta kertoi suomalaisten odottavan varsin vähän suoranaista sotilaallista tukea Ruotsin puolustusvoimilta. Näin Saksan sotilasasiamiehen sotilaspoliittinen arvio painotti Suomen halua turvata ulkomaiset yhteytensä kansainvälisen kriisin aikana. Syvempää sisältöä hän ei uudelle tilanteelle halunnut antaa, vaikka hän puhui myös varustelukysymyksistä. Svenssonin tietojen mukaan Rössing ilmoitti, että Ruotsin ja Suomen välillä ei ole sotilaallista sopimusta.³

Huolimatta aluksi omaksumastaan vähättelevästä sävystä Rössing jatkoi kiinteästi pohjoismaisen suuntauksen merkityksen pohdintaa. Mannerheimin puhe Tukholmassa tammikuussa 1936 oli hänen mielestään huomionarvoinen.⁴ Helmikuussa Rössing raportoi keskusteluistaan Svenssonin ja Grandellin kans-

sa. Rössing kertoi näiden sanoneen, että ”Saksan ei tulisi ottaa pahakseen pohjoismaista suuntausta”, joka oli yksi neutraliteetin tae. Vaikka Rössing kertoi eversti Grandellin valitelleen Ruotsin varovaista suhtautumista yhteiseen varustelutoimintaan, raportin sävy oli jo erilainen kuin vastaavassa heti vuodenvaihteessa. Puolueettomuus ja todellinen keskinäinen yhteistyö olivat nyt pohjoismaisen suuntauksen tunnusmerkkejä.⁵ Lähettiläs von Blücher sanoikin tämän suoraan Berliiniin kommentoidessaan Rössingin tietoja. Hänen mielestään Suomi — siis myös sotilaat — pyrki olemaan täysin puolueeton mahdollisen Saksan ja Neuvostoliiton sodan aikana.⁶

Samalla kun em. saksalaiskommentit kertoivat Suomen uudesta suuntauksesta — puolueettomuudesta — ne alkoivat sisältää selostuksia suomalaisten varovaisuudesta Saksan suunnalla. Rössingin välittämä Svenssonin ja Grandellin lausuma, ettei Saksan tule panna pahakseen Suomen ulkosuhteiden uutta painotusta, oli jo vihje tähän suuntaan. Von Blücher arveli Mannerheimin Englannissa helmikuussa 1936 nimenomaan vakuutelleen, ettei Suomi ole Saksan vanavedessä.⁷ Tyypillinen saksalaisten huomaama varovaisuuden merkki oli kesällä 1936 sekä YE:n että ulkoministeriön esittämä toivomus, että amiraali von Schoultzia ei kutsuttaisi Saksaan luennoimaan Ahvenanmaan asemasta. Toivomus toteutuikin.⁸

Lukuunottamatta laivaston täydennysostoja⁹ saksalaiset näkivät maansa jatkuvasti jäävän syrjään Suomen puolustusvoimien hankintapolitiikassa.¹⁰ Vuoden 1936 alussa sotilasasiamies Rössing joutui raportoimaan, ettei Suomi myy aikaisemmin Hollannin kautta Saksaan tilattua sukellusvenettä, vaan pitää sen itse. Ulkopuolinen paine oli selvästi vaikuttanut Suomen toimintaan.¹¹ Joskin sotilasasiamies sai samaan aikaan lähettämäänsä lentokonehankintaraporttiin positiivista sävyä kertomalla Mannerheimin loppuun asti odottaneen tietoja Saksan uusimmista malleista, hän kuitenkin ilmoitti suomalaisten hankintojen jo suuntautuneen länteen.¹² Mannerheim ei ollutkaan pyrkinyt estämään lentokonehankintojen nopeuttamista, vaikka hän näki saksalaismallien kehityksen positiivisessa valossa. Vuoden 1936 aikana Suomessa päätettiin englantilaispommittajien lisäksi hävittäjien hankkimisesta Hollannista. Valmistusyhteydet sitoivat lentokonekaupat myös tältä osin Englantiin.¹³

Suomen pohjoismaista suuntausta on usein pidetty Saksan kannalta edullisena vaihtoehtona. Neuvostoliiton väitteet kesällä 1936 puhuivat vain savuverhosta, jolla Suomi vie Saksan mukaan pohjoismaiseen yhteistyöhön. Strategisesti tärkeän Ahvenanmaan linnoittaminen, joka yleisesti nähtiin pohjoismaisen suuntauksen tulevaisuudeksi yhteistyökohteeksi, tulkittiin neuvostopropagandassa Saksan vaikutusvallan leviämiseksi tälle alueelle.¹⁴ Saksalaisten näkökulmalta katsottuna tilanne ei suinkaan ollut näin selvä. Se herätti leivottomuutta myös Saksan sotaministeriössä, jossa vuoden 1936 alkupuolella

jatkuvasti seurattiin tilanteen kehitystä huolestuneessa sävyssä. Varustautumis-yhteistyö Ruotsin ja Suomen kesken ei kovin suurta huolta aiheuttanut, vaikka mm. suomalaisten ja Boforsin väliseen kanssakäymiseen kiinnitettiinkin huomiota. Sitävastoin Ahvenanmaan mahdollinen linnoittaminen oli saksalaisten mielestä vakava asia, koska se vaikutti elintärkeisiin malmikuljetusyhteyksiin.¹⁵ Saksalaisten raporttien luonne osoittaa, että suomalaisten puolueettomuuspyrkimykset olivat tehneet asiasta ongelmallisen. Ne oli otettu Saksassa todella vakavasti. Ruotsin puolueettomuuspolitiikan traditio yhtyneensä Suomen omaksumaan linjaan vahvasti epäilyjä.

Lähettiläs von Blücher ilmoitti Berliiniin helmikuussa 1936, että hän oli puhunut puolustusministeri Oksalalle Saksan merkityksestä ainoana todellisena taustatukena, jos Suomi joutuu konfliktiin Neuvostoliiton kanssa.¹⁶ Saksan kannalta Suomen pohjoismainen suuntaus näytettiin otettavan siinä määrin vakavasti, että vasta-argumenttien esittäminen katsottiin tarpeelliseksi. Myös Saksan Suomeen kohdistuvan toiminnan uusi aktiivisuus on nähtävissä vastavetona. Keväällä Rössing sai apulaisekseen kapteeni Körnerin, jolla oli läheisiä kontakteja suomalaisupseereihin.¹⁷ Vaikka Rössing keväällä ehdottikin Saksan kannalta tärkeään Ruotsiin runsaasti sotilaskomennuksia, hän samalla kuitenkin painotti, että vallitsevassa tilanteessa on syytä lähettää myös Suomeen korkea-arvoisia vierailijoita. Kesällä Suomessa olikin käymässä sekä Saksan jalkaväen että moottoroitujen joukkojen tarkastaja.¹⁸

Vuoden tauon jälkeen Saksan laivasto liikkui kesällä 1936 paljon Itämeren alueella. Suomeen verrattuna Ruotsin tärkeys näkyi edelleen vierailujen suuressa määrässä. Kaksi näkyvää käyntiä Suomessa olivat kuitenkin yleistilanteen valossa merkittäviä. Myös saksalaiset vierailuraportit Suomesta kertoivat saksalaisten käyntien liittymisestä Suomen uuden ulkopoliittisen suuntautumisen ongelmistoon. Niiden mukaan jotkut suomalaiset olivat puhuneet molempien maiden laivastojen yhteisestä tehtävästä sekä Saksasta Suomen laivaston taustavoimana. Näin raportit esittivät tämän vastapainona Suomen puolustusvoimien yleiselle suuntaukselle. Jo suomalaisten Kielin vierailua koskevissa saksalaisissa raporteissa v. 1935, mutta erityisesti kesän 1936 tapaamisten kuvauksissaan saksalaiset puhuivat suomalaisten laivastoupseerien antagonisista Ruotsia, mutta myös Suomen ruotsinkielisiä kohtaan.¹⁹ Raporttien laatijat eivät voineet esittää tällaisia lausumia ilman perusteluja, mutta niiden korostaminen osoittaa Saksan omia tavoitteita laivastovierailujen järjestämisessä Suomeen, ehkä jopa yritystä vastakohtaisuuden painottamisella luoda ristiriitoja maan puolustusvoimien sisällä, kun oli kysymys suhtautumisesta pohjoismaiseen suuntaukseen.

Suomen sotilasasiamies Snelman raportoi Berliinistä syksyllä 1936, että käytännön suhteiden vähäisyys Saksan ja Suomen puolustusvoimien välillä johtuu

täysin suomalaisesta osapuolesta. Hän ilmoitti, että kutsuja on mahdollisuus järjestää niin paljon kuin halutaan ja vieläpä miten korkealla tasolla tahansa.²⁰ Saksaan myönteisesti suhtautuva Snellman oli selvästi saanut tähän raporttiinsa vihjeitä saksalaiselta taholta. Taustalla oli ehkä lisäksi saksalaisten ilmaisevaa tyytymättömyyttä varsinaisten komennussuhteiden osaltakin. Saksalaiset olivat yrittäneet, ilmeisesti perustaen ajatuksensa suomalaisten korkeiden upseerien edellisenä vuonna ilmaisemaan vierailuhaluun ja käytännön toteutukseenkin, saada myös puolustusvoimain komentaja kenraali Österman Saksaan viralliselle vierailulle. Vierailu oli kuitenkin vältetty Suomen taholta vetoamalla eversti Airon samanaikaiseen komennukseen Saksaan. Airon vierailu kuitistui hänen sairastumisensa vuoksi varsin vaatimattomaksi, vaikka saksalaiset olivat suunnitelleet sille näyttävät puitteet. Siitä huolimatta että Suomen puolustusvoimissa ei näytä olleen pidättyvyyttä varsinaisten komennusten järjestämisessä Saksaan normaalikäytännön mukaan,²¹ niin saksalaisten toivomaan vasta-aktiivisuuteen ja siten pohjoismaisen suuntauksen julkiseen tasapainottamiseen tai ulkoministeriksi tullutta Holstia vastaan demonstroimiseen he eivät korkeinta sotilasjohtoa saaneet.

Snellman väitti vuoden 1936 lopulla, että Saksan sotavoimissa alkoi ilmetä selvää varauksellisuutta Suomea kohtaan. Erityisesti hän puhui ilmavoimien asenteista.²² Suomi oli yrittänyt saada yhtä lentäjää mukaan Saksan ilmavoimien korkeimpaan koulutukseen, mutta ei ollut tässä onnistunut.²³ Pääsyynä ei kuitenkaan ollut Suomen hankintapolitiikka tai pohjoismainen suuntaus, joihin saksalaiset tosin saattoivat Snellmanin kanssa puhuessaan myös vedota, vaan Saksan ilmavoimien oma kehitysvaihe. Keskeneräinen koulutus ei antanut mahdollisuuksia kutsua ulkopuolisia mukaan. Myöskään lentokonetyyppien kehittäminen ei vielä ollut päättynyt. Niinpä Saksa ei ollut pystynyt täyttämään Mannerheimille v. 1935 ilmeisesti antamia lupauksia uusimpien konemallien nopeasta vapauttamisesta myyntiin Suomelle.²⁴

Vuoden 1936 lopulla lentokoneasiassa tapahtui kuitenkin käänne, kun Snellman raportoi Berliinistä, että Saksa ottaa mielihyvällä vastaan kaikki sotilaalliset yhteydenotot. Hän ilmoitti saaneensa ilmailuviranomaisilta epävirallisen lupauksen uusien koneiden myynnin sallimisesta lähitulevaisuudessa suosituiltuimmille maille, siis myös Suomelle.²⁵ Saksan yritys vaikuttaa suomalaisten asenteisiin näkyi näin ollen lentokonesektorillakin, sillä saksalaiset tiesivät, että varsinaiset hankintapäätökset täytyi tehdä varmemmalta pohjalta, joten tarjous Suomelle oli vain ele.

Samalla kun saksalaisten raportit puhuivat Suomen virallisen ulkopoliittisen suuntauksen vaikutuksista Suomen puolustusvoimissa, ne mielellään esittivät hyvät henkilösuhteet vastapainoksi Saksan hyväksi.²⁶ Rössingin raportit antavatkin vaikutelman, että hänellä oli hyvät, suorat yhteydet moniin korkeisiin

upseereihin. Hyvien henkilösuhteiden esiintyminen raporteissa saattoi kuitenkin osittain johtua suomalaisten halusta pehmentää yleissuuntauksen, virallisen politiikan sävyä. Saksa oli joka tapauksessa tärkeä Itämeren suurvalta, johon suomalaiset upseerit halusivat pitää suhteita yllä. Edellä mainittu Svenssonin ja Grandellin perustelu oli tässä mielessä tyyppillinen. Samoin Östermanin kieltäytyminen vierailusta Saksaan oli puettu ystävälliseen asuun. Ehkä Rössing puhumalla hyvistä henkilösuhteista paikkasi myös omaa toimintakuvaansa.

Hyvien henkilösuhteiden painotukseen antoivat edelleen erityisen mahdollisuuden epäviralliset sotilassuhteet, jotka koskettivat joltain osin myös Suomen puolustusvoimia. Suojeluskuntajärjestön lehti Hakkapeliitta sisälsi jatkuvasti runsaasti Saksaa koskevaa aineistoa. Yhdessä vuoden 1936 numerossa oli mm. kansikuvana Saksan jalkaväentarkastajan kenraali Roesen vierailu ja toisessa risteilijä Scharnhorstin vesillelasku.²⁷ Jääkärien tiedotuslehti Parole kertoi kesällä 1936 suomalaisten teollisuusmiesten Saksan vierailulla mukana olleiden neljän jääkäriin kokemuksista, jotka olivat olleet ”mieluisia ja nykyiselle Saksalle epäilemättä suotuisia”. Puheissa oli korostunut ”aseveljeyys taistelussa ryssä vastaan.”²⁸

Saksa ilmaisi vuonna 1936 olevansa kaikin tavoin innokas tukemaan vuoden 1918 perinteeseen liittyviä sotilasyhteyksiä.²⁹ Sen toiminta tällä sektorilla liittyi varsinaisissa sotilassuhteissa aloitettuun, pohjoismaisen suuntauksen aiheuttamaan vastakamppanjaan. Muuten ei Saksan toiminnallisuus tällä sektorilla juuri v. 1936 ole selvitetävissä. Em. teollisuusmiesten mukana tuli Suomeen saksalaisryhmä, johon kuului mm. Jääkäripataljoona 27:ssä palvelut eversti Ausfeld ja jonka johtajana oli Saksan invalidiliiton puheenjohtaja Oberlindober. Myös muita saksalaisvieraita kävi Suomessa runsaasti vuoden 1936 aikana.³⁰ Näkyviin puitteisiin sai Saksan lähetystö sijoitetuksi Saksan sotatieteellisen yhdistyksen puheenjohtaja, kenraali von Cockenhausenin esitelmämatkan vuoden alussa. Hänen pääesitelmäänsä Saksan asevelvollisuus päätöksestä oli Helsingissä kuulemassa Mannerheimin johdolla koko korkein upseeristo.³¹

Kenraali von Cockenhausenin vierailun ajoitus näyttää tarkoitukselliselta. Saksan läsnäolo Suomessa nähtiin juuri pohjoismaisen suuntauksen julistamisen jälkeen aiheelliseksi samalla tapaa kuin aikaisemmin mainitut korkeat upseerikomennukset. Lisäksi keväällä 1936 annettiin kaikille Saksassa I maailmansodassa taistelleille jääkäreille ansioristit.³² Tämäkin ajoitus vaikuttaa tarkoitushakuiselta. Nuorten jääkärien ryhmä kutsuttiin kevättalvella vierailulle Saksaan.³³ Kun suojeluskuntain päällikkö kenraali Malmberg oli von Cockenhausenin käynnin jälkeen syksyllä vastavierailulla, hänen epävirallisen matkansa ohjelmaan kuului myös Saksan sotaministerin vastaanotto. Vierailun isäntänä ei toiminut von Cockenhausen, vaan kesällä Suomessa vierailut jalkaväen-

tarkastaja Roese.³⁴ Näin saksalaiset jälleen antoivat suhteille ylimääräistä näytävyyttä.

Hyvien henkilösuhteiden erityinen esilläpitäminen osoittaa Saksan nähneen tarpeelliseksi epävirallistenkin kanavien kautta yrittää vaikuttaa suomalaisten sotilaiden asennekehitykseen. Perinnehengen vahvistaminen näytti tarpeelliselta. Suomalaisten varovaisuus virallisessa kanssakäymisessä maiden välillä sekä Suomen pohjoismaisuuden julkisuus vaativat vastatoimia. Varsinaisilla sotilasvierailuilla kuten myös näillä epävirallisten suhteiden painotuksilla saattoi olla myös yleiseen asennekehitykseen vaikuttamista laajempia päämääriä. Saksan ensimmäiset reaktiot pohjoismaisen yhteistyön julkistamiseen olivat olleet huolestuneita. Aktiivisuus oli ehkä yritys lyödä kiilaa Suomen ja Ruotsin uusiin suhteisiin. Laivastovierailujen kommentit vastakohtaisuudesta Ruotsiin puhuivat tästä suoraankin. Kun saksalaiset epäilivät suomalaisten Ruotsissa ja länsimaissa vakuuttelevan, että Suomi ei ole Saksan vanavedessä, Saksa toiminnallaan tavoitteli perinteisen yhteyden todistamista.

Valtiollisten vaalien tulokset kesällä 1936, Holstin tulo ulkoministeriksi Kallion hallitukseen ja erityisesti Kallion valinta Svinhufvudin tilalle presidentiksi vuoden 1937 alussa, mitä seurasi sosiaalidemokraattien, liberaalien ja maalaisliittolaisten yhteistyön alku hallitustasolla sekä lisäksi Holstin matka Moskovaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden parantamiseksi, asettivat Suomen kysymyksen Saksassa myös sotilassektorilla uuteen valoon. Lähettiläs von Blücher luonnehti tammikuun lopulla v. 1937 ”voimakkaan saksalaisystävällistä” Östermania, jonka asenteita Holsti yrittää muuttaa.³⁵ Saksan tiedustelupalvelun arvioissa todettiin, että Suomen merkittävistä piireistä vain puolustusvoimissa on Saksalle myötämielisiä aineita.³⁶ Toisaalta Saksan lähettiläs toukuun lopulla vaati esimiehään konkreettisesti osoittamaan suomalaisille sotilaille, että Suomen ulkopoliittinen suuntautuminen ei herätä myötämielisyyttä Berliinissä. Hänen mielestään tällaisten kannanottojen puuttuminen sai upseerit ajattelemaan, että Saksa hyväksyy Suomen uuden suuntauksen.³⁷ Henki upseerien keskuudessa ei riittänyt käytännön suhteiden vastapainoksi.

Von Blücherin esittämä suoran painostuksen linja ei kuitenkaan saanut vastakaikua Saksassa lukuunottamatta Göringin Mannerheimille esittämiä mielihetkiä, kun tämä syksyllä 1936 kävi kohteliaisuuskäynnillä hänen luonaan. Göring sanoi tuolloin, että Saksasta näytti siltä, kuin Suomi olisi kääntymässä Saksa vastaan. Mannerheim vakuutti, että Moskovan vierailu niveltyy ajatuksen puolueettomuudesta kaikkiin suuntiin. Vaikka Göring lähettiläs Wuoriin raportin mukaan tyytyi tähän,³⁸ marsalkan vastaus ei sinänsä tarjonnut mitään positiivista Saksalle. Mannerheim kuitenkin sai tässä yhteydessä selvän merkin saksalaispainostuksesta.

Saksan toiminta oli kuitenkin alkanut kääntyä toisenlaisen pakottamisen

suunnalle. Se oli johdonmukaista jatkoa jo edellisenä vuonna aloitetulle toiminnalle, joka silloin oli ollut lähinnä reaktio Suomen pohjoismaiseen suuntaukseen. Saksa lisäsi johdonmukaisesti ja tietoisesti sotilassuhteiden kasvattamista osoittaakseen, että se on tällä tasolla konkreettisesti Suomen kanssa tekemisissä. Samalla se demonstroi Suomen politiikkaa ja sen kansainvälisestä asemasta syntyneitä puolueettomuuskuvaa vastaan. Samalla toiminnan entisestään tiivistäminen pyrki vastavuoroisuuden kautta pakottamaan Suomen puolustusvoimia puolestaan pitämään yllä näkyviä läheisiä suhteita Saksaan. Olemassaolevat kanssakäymisen muodot tarjosivat lähtökohdan toiminnalle.

Jo helmikuussa 1936 Saksan ulkoministeriön Koillis-Euroopan osaston päällikkö, Suomessa aikaisemmin toiminut von Grundherr ilmoitti Helsingin lähettiläälle Saksan perustavan Suomeen myös laivastoasiamiehen viran. Kun sotilasasiamies Rössing vielä syksyllä ylennettiin everstiksi,³⁹ Saksan sotilaallinen edustus Suomessa oli suuri ja näkyvä. Tämä sekä nimenomaan laivastosuhteiden konkreettisuuden korostaminen oli tarkoituksellista von Grundherrin mukaan. Laivastoasiamiehen tehtävät sisälsivät erityisesti Neuvostoliittoon kohdistuvaa tarkkailua, minkä vuoksi uusi virka kytki Saksan ja Suomen laivastojen välisen kanssakäymisen idän suunnan ongelmiin.⁴⁰

Saksan yleisesti tunnettu demonstraatio oli sukellusvenevierailu kesällä 1937. Sen on katsottu merkittävällä tavalla vaikuttaneen Holstin Moskovan matkan tuloksien tyypistymiseen. Sukellusvenevierailu oli kiistämätön provokaatio Saksan taholta, mutta suomalaisen osapuolen vaikutus siihen oli suppea. Saksalaiset esittivät vierailua keväällä normaalin käytännön mukaisesti ja suomalaisvastaus oli tavallinen: ”Ei ole esteitä”.⁴¹ Normaalin käytännön vastainen menettely olisi Suomen ja Neuvostoliiton välisen suhteiden korostamisen kannalta ollut ilmeisen perusteltu. Vierailun suuntautuminen Turkuun ehkä poisti jossain määrin suomalaisten epäilyjä vaikutuksista suhteisiin Neuvostoliittoon. Tosin Ahvenanmaan läheisyys merkitsi myös Neuvostoliiton kannalta jotain. Vierailun torjuminen oli Suomen ja Saksan sotilassuhteiden hoidon kannalta jo sinänsä vaikea. Siitä olisi tullut ilmeisen selvä poliittinen kannanotto, koska samana kesänä Suomessa oli vierailulla laivasto-osastoja Yhdysvalloista, Puolasta ja Englannista. Saksan käsittely eri tavalla olisi tehnyt siihen suhtautumisesta poikkeusmenettelyn. Toisaalta ei myöskään näy merkkejä, että sotilasviranomaiset olisivat edes ajatelleet laajaa kansainvälistä reaktiota.

Saksalaiset eivät tienneet laivastovierailunsa aiheuttamasta kitkasta Suomen ulkoministeriön ja puolustusvoimien välillä. Vierailun siirtäminen Turusta Helsinkiin oli lähinnä ulkoministeriön aloite, jolla pyrittiin sekä Ruotsin että Neuvostoliiton reaktioiden vähentämiseen. Matkan kohteen muutos tapahtui vasta saksalaisen sukellusveneosaston ollessa jo harjoituksissa Itämerellä, mikä Suomen merivoimille oli ongelmallinen asia. Itse vierailusta Suomen merivoi-

mat totesi jälkikäteen, että se perustui vierailukäytäntöön. Lisäksi vedottiin suomalaisten aikaisempaan vierailuun Kielissä.⁴² Von Blücher kuitenkin kirjoitti päiväkirjaansa suomalaisten tekosyiden varjolla siirtäneen vierailun Turusta Helsinkiin, joten hän oli selvillä maansa toimenpiteiden aiheuttamista ristiriitaisista tunnelmista, vaikka hän toisaalta katsoi Ruotsin reaktion Ahvenanmaan takia olleen pääsyynä.⁴³

Virallisessa raportissaan Berliiniin von Blücher ilmoitti, että Saksan sukellusvenevierailun yhteydessä oli nähtävissä venäläis-suomalaisen kuherruskuukauden päättyminen.⁴⁴ Näin saksalaiset olivat pystyneet olemassa olleita sotilaskontakteja hyväksikäyttäen torjumaan suurimmaksi katsomansa vaaran eli Suomen todellisen lähentymisen Moskovaan. Matkan siirto Helsinkiin ehkä oikeastaan palveli Saksan tavoitteita, koska protokollan vaatimat muodollisuudet olivat siellä suuremmat ja näyttävämmät kuin Turussa.⁴⁵ Ristiriitaiset vaikutteet Suomessa eivät saaneet saksalaisia kuitenkaan luopumaan yrityksistä käyttää puolustusvoimia edelleenkin vastaavaan poliittisluonteiseen toimintaan, oikeastaan vielä laivastovierailua aktiivisemminkin. Kun saksalaiset olivat keväällä 1937 saaneet vihiä, että Österman ehkä olisi halukas toteuttamaan kauan suunnitellun matkansa Saksaan, he yrittivät saada hänet osallistumaan Nürnbergin puoluepäiville saman vuoden syksyllä. Tällä yritettiin samalla paikata sitä tosiasiaa, ettei Suomesta ollut saatu nimekkäitä vieraita tähän tilaisuuteen.

Tuskin varovainen Österman olisi muutenkaan ottanut poliittista kutsua vastaan, mutta sukellusvenevierailun jälkeisessä tilanteessa se muodostui mahdolliseksi. Suomen puolustusvoimat ei ollut käytettävissä tällaiseen poliittiseen markkeeraamiseen. Österman kiersi koko asian ilmoittamalla kieltäytyvänsä kutsusta Nürnbergiin, mutta arvostavansa sotilallista kutsua.⁴⁶ Vuoden lopulla Snellman vielä välitti saksalaispyynnön ilman tunnustusta tulevien lentokoneiden laskeutumisen sallimiseksi niiden navigointiharjoituksissa Suomenlahdella.⁴⁷ Ainakaan ulkosuhteita käsittelevistä lähteistä ei löydy tietoja, että meillä olisi tähän suostuttu. Toteutuessaan se olisi antanut perusteluja Neuvostoliiton väitteille Suomen lentokenttien käyttämisestä Saksan hyväksi.

Östermanin diplomaattinen kieltäytyminen osoitti varsin hyvin saksalaisille, että Suomen puolustusvoimat ei aseta uudessa yleispoliittisessa tilanteessa erityisiä rajoituksia normaaleille sotilaskontakteille, mutta on varovainen, jos ne voivat vaikuttaa näkyvän haitallisesti Suomen viralliseen ulkopolitiikkaan. Ammattisuhteet olivat ”epäpoliittisia”. Myöhemmin on esitetty käsityksiä siitä, että sotilaiden vierailusuhteet — sukellusvenevierailun ohella — olivat haitallisia Suomen ulkosuhteiden yleiselle hoidolle. Suomen puolustusvoimien johdossa oli kuitenkin selvästi se henki, että sotilassuhteet Saksaan olivat sinänsä niin arvokkaita, että niitä ei jätetä syrjään. Koulutuskomennuksia Saksaan

olikin nyt aikaisempia vuosia enemmän.⁴⁸ Myös salainen tietojenvaihto jatkui kuten ennen.⁴⁹ Tämä suhtautuminen tuli näkyviin myös Mannerheimin patistellessa syksyllä 1937 sekä omiin että sotilasasiamies Snellmanin kokemuksiin viitaten Östermanin tasapuolisuuden säilyttämiseksi todella toteuttamaan kauan luvatus vierailunsa Saksaan. Hän sanoi saksalaisten sotilaspiirien olevan ”kovin varpaillaan”.⁵⁰

Saksalaisten halua päästä sotilassuhteiden kehityksessä eteenpäin, huolimatta Östermanin vastauksen sävystä, osoittaa edelleen se, että ”sotilaallisen kutsun arvostus” pyrittiin toteuttamaan heti vuoden 1937 lopulla.⁵¹ Tosin tässä nopeassa aikataulussa saattoi olla osuutta myös everstiluutnantti Snellmanilla, joka jo vähän aikaisemmin oli osoittanut pettymyksensä siitä, että Östermanin vierailu ei ollut vielä toteutunut, vaan se oli korvattu kenraali Öhqvistin matkalla. Tällöin Snellman oli jälleen puhunut ”arveluttavasta kehityksestä”, koska maiden väliset viileät poliittiset suhteet olivat laajentumassa käsittämään myös saksalaiset sotilaspiirit.⁵² Mannerheimin em. kirje Östermanille Saksanmatkan toteuttamisesta oli samanlaisen ajattelutavan tulos. Silti kenraalin matka siirtyi seuraavaan vuoteen. Varovainen suhtautuminen Saksaan jatkui edelleen.

Näyttää siltä, että yleispoliittisen tilanteen kääntyessä Suomessa Saksan kannalta jatkuvasti epäedullisempaan suuntaan suhteet puolustusvoimiin saivat saksalaisarvioissa ylikorostetun leiman. Jo ensimmäiset tiedot Östermanin mahdollisista matka-aikeista osoittivat lähettiläs von Blücherin mielestä Suomen sotilasjohdon halua näyttää, että se ei ole muuttanut historiallista perusasennoitumistaan.⁵³ Lähettilään mukaan saksalaisten vieraiden näkyvä osuus Mannerheimin 70-vuotispäivillä kesäkuun alussa 1937 oli samaten merkki suomalaisten sotilaspiirien halusta osoittaa arvostuksensa suhteille Saksaan, vaikka Suomen virallinen politiikka kulki toiseen suuntaan.⁵⁴ Saksan sotavoimien ulkomaankatsauksessa kuukautta myöhemmin väitettiin Mannerheimin esiintyneen syntymäpäivillään ”poikkeuksellisen saksalaisystävällisenä.”⁵⁵

Saksalaisten offensiiviin kuului myös myötämielisten asenteiden vahvistamisyhteyksiä. Talvella 1937 tuli Saksasta lopullinen päätös uusimpien lentokonetyyppien vapauttamisesta myyntiin Suomelle.⁵⁶ Konkreettisia seuraamuksia siitä ei enää ollut, vaan loppuvuodesta saksalaiset saivat tietää suomalaisten jatko-ostoista Englannista.⁵⁷ Snellmanin Berliinistä usein esittämät vierailu- ja komennustarjoukset suomalaisille upseereille olivat myös osa tätä toimintaa asenteellisen myötämielisyyden vahvistamiseksi. Vuoden 1937 lopulla Snellman sai lisäksi lupauksen lentokoulutuskomennuksen järjestymisestä yhdelle suomalaisupseerille Saksaan, tosin ei lentokouluun vaan joukko-osastoon. ”Asian arkaluonteisuuden vuoksi” Snellman lähetti tiedon henkilökohtaisessa kirjeessä Mannerheimille.⁵⁸ Jo vuosia esillä ollut asia ratkesi näin pitkän odotuksen

jälkeen. Saksalaisten tavoitehakuista toiminnasta kertoo myös se, että Suomen itsenäisyyspäivänä Berliinissä oli Saksan juhlaedustajina nimenomaan korkeita sotilashenkilöitä.⁵⁹ Tämä tietysti oli myös tietty ele poliittisten suhteiden ongelmallisuuden osoittamiseksi.

Mannerheimin syntymäpäivän ”näkyvä saksalaisedustus” oli saksalaisten vieraiden oman aktiivisuuden tulosta. Sekin liittyi vuoden 1937 yrityksiin päästä sotilaspiirien kautta vaikuttamaan Suomen politiikkaan. Mannerheimin syntymäpäivä oli merkittävin suomalais-saksalaisten perinneyhteyksien esittelytilaisuus mainittuna vuonna. Muutenkin saksalaisten sotaveteraanien vierailumäärä oli tänä vuonna poikkeuksellisen suuri.⁶⁰ Kun muutamat saksalaiset vierailijat vielä saivat sekä suojeluskuntajärjestön että puolustusvoimien kunniamerkkejä,⁶¹ perinteiden alleviivaaminen tuki positiivisia käsityksiä suomalaisten sotilaiden suhtautumisesta Saksaan.

Saksalaisten aktiivisuus saattoi Suomen puolustusvoimat ristiriitaiseen tilanteeseen. Perinneyhteydet sekä normaali sotilaallinen kanssakäyminen olivat suomalaisten upseerien mielestä hyväksyttäviä. Toisaalta paine Saksan taholta niiden laajentamiseksi ei saavuttanut vastakaikua. Silti siitä kieltäytyminen oli monasti hankalaa, joskus yksityistapauksissa myös halutonta. Yleislinjana oli kuitenkin varovaisuus, vaikkakin Mannerheim toisaalta em. kirjeessä Östermanille pelkäsi sen menevän liian pitkälle. Suomen puolustusvoimien varovaisen suhtautumisen voimistumisesta kertoo myös suojeluskunnille syksyllä 1937 annettu ohje parantaa informaatiota ulkomaisten vierailujen hoidossa.⁶² Vaikka Berliinin sotilasasiamies Snellman itse ei ollut halukas siirtymään takaisin Suomeen, hänet vaihdettiin vuosien 1937 ja 1938 vaihteessa everstiluutnantti Sundmaniin.⁶³ Missään ei mainita, että tämä vaihto olisi johtunut Snellmanin voimakkaasti kantaaottavasta esiintymisestä Suomen suhteissa Saksaan, mutta sen tulkinta tällä tavoin näyttää perustellulta.

Saksan sotilassektorin aktiivisuuskampanjalla v. 1937 oli ulkopoliittisia seurauksia. Toisaalta se ei saavuttanut suhteissaan Suomen puolustusvoimiin uusia konkreettisia tuloksia. Suomalaisten poliittinen varovaisuus oli saksalaisten itsensäkin havainnoitavissa. Tiettyjä myötämielisyyden merkkejä he saattoivat löytää, mutta niitä oli ollut ennenkin. Kielteisenä painona Saksan kanalta oli Suomen ja Saksan välisten sotilassuhteiden voimakas arvostelu suuressa osassa Suomen lehdistöä ja poliittista puoluekenttää, erityisesti Saksan sukkellusvenevierailun jälkeen. Lähettiläs von Blücherin vuosikatsauksesta puuttuikin vuodenvaihteessa 1937/1938 positiivinen yliarviointi. Hän muistutti Saksan hoitaneen sotilassuhteita monin tavoin. Tuloksia ei von Blücher kuitenkaan sanottavasti löytänyt. Vain Mannerheimin 70-vuotispäivän hän näki olleen ”merkityksellisen”. Syntymäpäiväkin lähettilään raportissa painotti vain historiallisten yhteyksien vahvistumista, siis menneisyyttä — ei tulevaisuutta.⁶⁴

LÄHDEVIITTEET:

- 1) Puolustusneuvosto Puolustusministeriölle 17.8.35 (SA Puolustusneuvosto/6), ks Selén, esim. 253, Österman 137.
- 2) Blücherin päiväkirja 7.12. ja 10.12.35 (VA Saksa 3), ks Rössing, Bericht 6/35 29.11.35 Anlage 10 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32).
- 3) Rössing, Bericht 1/36 10.1.36 Anlage 3 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32).
- 4) Rössing, L-Bericht 2/36 30.1.36 Anlage 1 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98), ks Selén 256.
- 5) Rössing, L-Bericht 5/36 27.2.36 Anlage 1 ja 2 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98).
- 6) Blücherin päiväkirja 22.2.36 (VA Saksa 3), Blücher an AA 27.2.36 (AA Abt. IV Politik 13 Bd. 4).
- 7) Blücher an AA 27.2.36 (AA Abt. IV Politik 13 Bd. 4).
- 8) Blücher an AA 13.7.36 (AA Pol. VI Po 4 Bd. 1).
- 9) Me. VE YE:lle 25.9.36 (Sark 1403/11), Svensson an Steffan 30.9.36 (Sark 1403/47).
- 10) Rössing, L-Bericht 9/36 3.4.36 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98).
- 11) Rössing, Bericht 2/36 30.1.36 Anlage 2 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32), ks Selén 184.
- 12) Rössing, L-Bericht 4/36 13.2.36 Anlage 3 ja 9/36 3.4.36 Anlage 1 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98).
- 13) Puolustusneuvoston pöytäkirja 29.2., 23.4. ja 30.10.36 (SA Puolustusneuvosto/5), ks Selén 161—163.
- 14) Ulkomaanedustuksen tiedotuksia esim. 197, 19.5.36 (Sark 1401/87) ja 289, 6.8.36 (Sark 1408/5), ks Korhonen 108.
- 15) (L.A.Fr.L.), Nachrichten über fremde Luftmächte 5, Mai 1936 ja 6, Juni 1936 (MA II H 725/1), (Wehrmachtamt), Übersicht über aussenpolitische Vorgänge in der Zeit vom 21.1.36 — 25.2.36 (MA H 1/661 Teil 2), ks myös Admiral a.D. Gladish, Militärpolitische Lage im Seeraum der Ostsee. — Deutsche Gesellschaft für Wehrpolitik und Wehrwissenschaften. März 1936, 3. Folge, Nr. 11 (MA II M 58/6), ks Selén 179.
- 16) Blücher an AA 27.2.36 (AA Abt. IV Politik 13 Bd. 4).
- 17) OKW an AA 28.2.36, Gesandtschaft Hfors an AA 2.4.36 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32), Rössing, L-Bericht 7/36 18.3.36 Anlage 1 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98), Gesandtschaft Hfors, Verbalnote 26.3.36 ja 5.5.36 (Sark 1408/8).
- 18) Rössing, Bericht 3/36 5.2.36 Anlage 1 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32) Rössing an Svensson 15.5.36, Ulkomaiset vierailut kesällä 1936 (Sark 1403/50).
- 19) Reisebericht über den Aufenthalt des Kreuzers "Königsberg" in Helsingfors vom 12. bis 17.6.36, Bericht über den Aufenthalt des Führerbootes des F.d.M. und der 2. Geleitflotille in Hangö vom 16. bis 20.7.36 (MA W 01-5/118 Teil 2).
- 20) Snellman YE:n pääll:ille 19.9.36 (Sark 1403/46)
- 21) Rössing an Rosenbröijer 18.5.36, Os 2 ulkomaatsto Snellmanille 3.9.36 (Sark 1403/47).
- 22) Snellman YE:n pääll:ille 14.7., 25.8. ja 1.12.36 (Sark 1403/46).
- 23) Os 2 ulkomaatsto Snellmanille 17.6.36, Snellman an RLM, Attachegruppe 3.7.36, Der Reichsminister der Luftfahrt und Oberbefehlshaber der Luftwaffe an Snellman 6.7.36 (Sark 1621/35), Snellman YE:n pääll:ille 14.7.36 (Sark 1403/46).
- 24) Rössing, L-Bericht 8/36 26.3.36 Anlage 1, Vermerk: L.R. Schultz-Sponholz 3.4.36 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98), ks Selén 155.
- 25) Snellman YE:n pääll:ille 21.11.36 (Sark 1403/46).
- 26) Rössing, Bericht 8/36 18.3.36 Anlage 12 ja 9/36 26.3.36 Anlage 2 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32), Rössing, L-Bericht 8/36 26.3.36 Anlage 1 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98), Rössing an Rosenbröijer 8.1.36 ja an Svensson 16.11.36 (Sark 1408/8), vrt Selén 194.
- 27) Hakkapeliitta 27/7.7.36 ja 43/27.10.36.
- 28) Parole 33/24.6.36, ks myös Hiedanniemi 82.
- 29) Esim Blücher an AA 18.4.36 (AA Abt. IV Politik 5 Bd. 9), Rössing an Rosenbröijer 13.6.36 (Sark 1403/47), OKH, Attachegruppe an Snellman 5.6., 30.7. ja 13.11.36 (Sark 1621/35).
- 30) Ks Parole 33/24.6.36.
- 31) Blücherin päiväkirja 17.1.36 (VA Saksa 3), Rössing, L-Bericht 5/36 27.2.36 Anlage 6 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 98), ks Hiedanniemi 85.
- 32) Rössing, Bericht 6/36 27.2.36 Anlage 3 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32).

- 33) Rössing, Bericht 8/36 18.3.36 Anlage 9 (AA Geheim-Akten Abt. II F-M 32), Svensson an Rössing 28.4.36 (Sark 1403/47) Rössing an Rosenbröijer 25.5.36 (Sark 1621/35).
- 34) Snellman an RKM, Attachegruppe 16.9.36, OKH, Attachegruppe an Snellman 8.10.36 (Sark 1621/35), Snellman YE:n pääll:lle 11.12.36 (Sark 1403/46).
- 35) Blücher an AA 29.1.37 (VA Gesandtschaft Stockholm 148).
- 36) OKW/Ausl. 16.2.37 (MA RW 5/v. 350).
- 37) Blücher an Grundherr 29.5.37 (AA Pol VI Po 2 Bd. 2).
- 38) Wuorimaan raportti 60/16.10.37 (UM 5 C 5).
- 39) Otsikoton kertomus muutoksista sotilasiamieskunnassa, marraskuun alku 1937 (Sark 1408/13).
- 40) Grundherr an Blücher 24.2.37 (AA Pol VI Po 3).
- 41) Gesandtschaft, Verbalnote 6.7.37, YE:n Os 2 ulkomaatsto UM:lle 16.7.37 (UM 17 U Saksa), YE:n Os 2 ulkomaatsto Me.VE:lle 16.7.37 (Sark 1408/9), ks Hiedanniemi 112.
- 42) UM salasähke Berliinin läh:lle 31.7.37 (UM 17 U Saksa), Os 2 ulkomaatsto Puolustusministeriölle i.p., Me.VE YE:lle 4.8.37 (Sark 1408/9).
- 43) Blücherin päiväkirja 11. ja 14.8.37 (UM), ks Suomi Juhani, Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1937—1939 I. Holstista Erkkoon. (Helsinki 1973) 87.
- 44) Blücher an AA 11.8.37, ks (Lehtikatsaus) Nr 175, Helsinki/Helsingfors, den 5. August 1937. Poliitik (AA Pol VI Po 3), ks myös Suomi 174.
- 45) Korhonen 161.
- 46) Blücher für Grundherr, Telegramm 27.8.37 (AA Referat Deutschland 82—09 I), ks Os 2 ulkomaatsto Snellmanille 16.8.37 (Sark 1408/9), ks Selén 228—229.
- 47) Snellman Mannerheimille 21.12.37 (Sark 1621/36).
- 48) Suunnitelma upseerien ulkomaankomennuksia varten v 1937 (Sark 1408/9), ks Suomi 364—365.
- 49) Os 2 tilastotsto Snellmanille 27.1. ja 2.4.37 (Sark 2139/37).
- 50) Mannerheim Östermanille 6.9.37 (SA PK 1272/4).
- 51) Snellman YE:n pääll:lle 6.9.37 (Sark 1408/11).
- 52) Os 2 ulkomaatsto Snellmanille 16.8.37 (Sark 1408/9), Snellman YE:n pääll:lle 23.8.37 (Sark 1408/11).
- 53) Blücher an AA 7.5.37 (AA Pol VI Po 2 Bd. 1), ks Suomi 50—51,65.
- 54) Blücher an AA 5.6.37 (AA Pol VI Po 2 Bd. 2), ks Ueberschär 24, Hiedanniemi 112.
- 55) OKW/Ausl. 7.7.37, Übersicht über aussenpolitische Vorgänge (MA RW 5/v. 350).
- 56) Os 2 ulkomaatsto Snellmanille 18.2.37, Snellman YE:n pääll:lle 20.2.37 (Sark 1408/11).
- 57) Os 2 ulkomaatsto an Rössing 15.12.37 (Sark 1408/13).
- 58) Snellman Mannerheimille 21.12.37 (Sark 1621/36).
- 59) Wuorimaa UM:lle 8.12.37 (UM 5 C 5).
- 60) Ks Parole 39/toukokuu 1937.
- 61) Ks Parole 40/syyskuu 1937 ja 41/marraskuu 1937.
- 62) Os 2 ulkomaatsto Martolalle 18.11.37 (Sark 1408/10).
- 63) Snellman YE:n pääll:lle (henkilökoht.) 2.1.37 (SA PK 1188/10), Os 2 ulkomaatsto Snellmanille 13.7., 23.10. ja 7.11.37, Snellman sotaväen ylipääll:lle 19.7.37 ja YE:n pääll:lle 19.7.37 (Sark 1408/11).
- 64) Blücher an AA 7.1.38 (AA Pol I Länderakten Finnland).

III VIERAANTUVAT YSTÄVÄT

”Maiden välinen yhteinen historia” ja edellisten vuosien kehitys nostivat Saksan ja Suomen sotilassuhteet näkyvästi esille vuoden 1938 alkupuolella. Östermanin Suomen taholta vitkastellen valmisteltu vierailu toteutui vihdoin ke-

vätkälvelle 1938. Samaan aikaan oli suomalainen jääkärivaltuuskunta seuraamassa JP 27:n perinteiden siirtoa eräälle saksalaiselle joukko-osastolle. Lisäksi perinteet olivat näyttävästi esillä vuoden 1918 sodan 20-vuotisjuhlassa Suomessa.

Östermanin matka toteutettiin Saksassa korkeimman tason sotilasvierailun kaikkia ulkoisia muotoja noudattaen. Julkisuutta sille annettiin runsaasti. Näyttävyyttä vierailulle antoi se, että Hitler otti vastaan Suomen sotaväen päällikön ja keskusteli tämän kanssa Suomen sekä pohjoismaiden suhteista Saksaan. Hitler totesi vastakohtaisuutta ilmenneen, mutta uskoi ymmärtämyksen Saksa kohtaan kasvavan. Hän liitti Saksan suhteet pohjoiseen sekä rotukysymykseen että Neuvostoliiton uhkaan.¹ Mielenkiintoista Hitlerin kannanotossa oli, että se oikeastaan sisälsi Suomen pohjoismaisen yhteyden tunnustamisen Saksan kannalta, kunhan se ei ole Saksan vastainen.

Lähetystöneuvos von Grundherrin mukaan saksalaiset olivat tyytyväisiä Suomen sotaväen päällikön vierailuun. Saksan ulkoministeriön sisäisessä muistiossa hän kertoi saksalaisten kenraalien saaneen erittäin hyvän kuvan Östermanista.² Vierailun sävy oli selvästi maiden välistä sotilaallista yhteyttä korostava Hitlerin vastaanottoa lukuunottamatta. Östermanin kommentit saksalaisille sisälsivät kohteliaisuuksia sekä vastaanoton ystävällisyydestä että Saksan asevoimien korkeasta tasosta, johon tutustumista Österman sanoi suuresti arvostavansa.³

Östermanin matkan yhteydessä tapahtunut jääkäriperinteiden siirto suoritettiin vasta nyt, vaikka siitä oli ollut puhetta heti Hitlerin valtaantulon jälkeen. Aloitte oli nytkin saksalaisilla. Olennaista oli, että perinneyksikkö oli Saksan varsinaisista sotavoimista. Aluksihan sellaiseksi oli esitetty SS-yksikköä ja välillä muistoja oli vaalinut SA-lippue.⁴ Suomalaisten puheissa muisteltiin lämpimästi mennyttä aikaa ja ilmaistiin kiitokset jääkäriperinteen elävänä pitämisestä. Saksalaiset kiinnittivät suomalaisia enemmän huomiota ajankohtaiseen tilanteeseen. Saksalaisen perinneyksikön komentaja majuri A. Boje, joka myöhemmin kävi Suomessa kevään 1938 juhlissa, kirjoitti saksalaisessa lehdessä laajasti sotilasyhteyksistä Suomen ja Saksan välillä. Hänen ajatuksensa huipentuivat toteamukseen, että jonkun nuoren suomalaisupseerin lausuma Rooma—Berliini -akselin ulottumisesta Suomeen asti vastasi hänen mielestään suuren suomalaisen väestönosan käsityksiä.⁵ Jääkärien Parole -lehden myöhemmin julkaisemassa Bojen artikkelissa ei tällaista mainintaa ole.⁶

Bojen artikkelia voidaan tietysti pitää innostuneen yksityishenkilön kannanottona. Vuoden 1938 lopulla Parole julkaisi hänen uuden kirjoituksensa, jossa Boje rinnasti yksikkönsä toiminnan Sudeetti-Saksan miehityksessä suomalaisen jääkäripataljoonan henkeen I maailmansodassa.⁷ Tällaiset yleiset vertaukset liittyivät kuitenkin Saksan toiminnan keskeisiin päämääriin. Historial-

liselle perinteelle pyrittiin antamaan myös ajankohtaista ja poliittista sisältöä. Jääkärijuhlassa Vaasassa talvella 1938 puhui eversti Ausfeld tosin maltillisemmin sanoin kuin Boje. Myös von der Goltz oli silloin Suomessa. Palattuaan kotiinsa hän lähetti tervehdyksen, jossa hän toivoi perinneyhteyksien sitovan Suomen ja Saksan kansat yhteen myös tulevaisuudessa.⁸

Toukokuussa pidetyssä kevään 1918 tapahtumien muistojuhlissa saksalaisia edustavaa vierailijaryhmää johti amiraali Bastian, Suomessa v. 1918 toimineen Saksan laivasto-osaston komentaja.⁹ Lähettiläs von Blücher katsoikin voivansa puhua saksalaisten merkittävästä osuudesta juhluvuoden tapahtumissa.¹⁰ Kaikkien tapaamisten yhteydessä saksalaiset puhuivat suomalaisten lämpimästä suhtautumisesta heihin. Ehkä majuri Boje todella sai tässä yhteydessä pitkälle meneviäkin sympatianosoituksia Saksaa kohtaan, mutta yleensä saksalaisten kommentit puhuivat pelkästään yleisestä ystävällisyydestä tai sympaattisuudesta. Kun Saksan tietotoimisto toi samanaikaisesti julkisuuteen Suomen ja Neuvostoliiton välisiä rajavälikohtauksia¹¹, näkyvä kuva Suomen ja Saksan sotilaiden läheisistä suhteista saatiin tällä tavalla kytketyksi yhteiseen vastakohtaisuuteen Neuvostoliittoon päin. Juhlavuoden seremoniaaliseen puoleen liittyen saksalaisten upseerit saivat lisäksi erittäin runsaasti suomalaisia kunniamerkkejä.¹²

Saksan ja Suomen sotilassuhteiden läheinen kuva varmasti herätti tässä vaiheessa laajalti huomiota ulkomailla, kun kansainvälinen tilanne lisäksi jatkuvasti kiristyi. Itävallan miehitys oli juuri tapahtunut Jartshevin neuvottelujen alkaessa Suomessa, ja Neuvostoliitto varmaan näki suomalais-saksalaiset sotilassuhteet hyvin huolestuttavina merkkeinä. Sen toiminnassa tämä kanssakäyminen oli luonnollisesti esillä.¹³ Saksalaisten puolelta toiminta oli kyllä tarkoituksellista keväällä 1938, mutta he tuskin tiesivät suomalais-neuvostoliittolaisista neuvotteluista. Saksan toiminnan syyt olivat yleisempiä. Tässä mielessä juhluvuoden tapahtumat sattuivat Suomen kannalta ongelmalliseen aikaan. Lokakuussa 1938 von Blücher kirjoitti Suomen ulkoministeriössä toimivan ”luottamusmiehen” antamasta tiedosta, että Neuvostoliitto oli Münchenin neuvottelujen aikana tarjonnut Suomelle aseita ja että Suomi oli kieltäytynyt.¹⁴

Saksalaisten ajankohtaisia kommentteja maiden välisten sotilassuhteiden kehityksestä on käytetty varsin vähän 1930-luvun lopun historiallisissa arvioinneissa. Tulkinnat ovat lähinnä perustuneet saksalais-suomalaisten suhteiden ulkoiseen näkyvyyteen ja saksalaisperinteen vahvuuteen Suomen puolustusvoimissa. Luottamuksellisiin saksalaisarvioihin tutustuminen kuitenkin antaa varsin uudenlaisen kuvan puolustusvoimiemme kansainvälisistä suhteista.

Vielä huhtikuussa 1938, kun Suomen eduskunnassa keskusteltiin sotilasmäärärahoista, lähettiläs von Blücher väitti oikeiston ja puolustusvoimien määrärahoja saadakseen enemmänkin käyttävän hyväkseen vasemmiston fashismin pelkoa kuin todella yhtyvän Saksan syyttämiseen kansainvälisen tilanteen kiris-

tymisestä.¹⁵ Silti raportin luonne sisälsi vihjeen siitä, että Suomen puolustusvoimien piirissä otettiin Saksan ulkopoliittinen toiminta ongelmana esille, ja toisaalta siitä, että puolustusvoimat oli löytämässä yhteisen kielen myös vasemiston kanssa. Toukokuun 1938 paraatin saksalaisnäkyvyyttä kuvaavassa raportissa von Blücher meni tässä suhteessa vielä pitemmälle.

Lähettilään mukaan Mannerheim oli näissä juhlissa puhunut vain vaupussodasta. Siten hän oli jättänyt syrjään maan sisäisen kahtiajaon sekä saksalaisten osuuden. Svinhufvudin merkitystä oli juhlien puheissa painottanut voimakkaimmin saksalaisedustaja. Näin von Blücher näki Mannerheimin korostavan yhteyksiä maan hallituspiireihin, myös sosialisteihin. Samalla lähettiläs puhui Mannerheimin varauksellisuudesta saksalaisvieraita kohtaan.¹⁶ Hänen arvioissaan oli vuoden kuluessa tapahtunut selvä muutos. Vielä Mannerheimin 70-vuotisjuhlien kommentissa lähettiläs oli nähnyt suomalaisten sotilaiden haluavan osoittaa arvostavansa suhteita Saksaan, vaikka maan yleinen politiikka vei toiseen suuntaan.

Kevään 1938 juhlallisuuksien aikoihin laati eräs Saksan Helsingin lähetystön avustaja harjoitustyön Saksan kannalta positiivisista ja negatiivisista tekoista Suomessa. Vaikka työ toisaalta esitteli jääkäriyhteyksiä maiden välillä, se kuitenkin näki täysin mahdolliseksi, että Suomi nojautuisi myös sotilaallisesti muualle kuin Saksaan.¹⁷ Kannanotto heijasti varmasti myös työn ohjaajan, lähettiläs von Blücherin mielipiteitä. Heti perään, kesäkuun alussa, sotilasasiamies Rössing lisäksi ilmoitti suhteiden Suomen puolustusvoimien johtoon muuttuneen ongelmallisiksi. Hän puhui ”salamyhkäisestä ilmapiiristä”. Näkyvän saksalaisyhteyden hallitessa julkisuutta Rössing epäili jotain päinvastaista olevan tapahtumassa Suomessa ja Itämeren alueella. Hänen mukaansa suomalaiset sotilaat tekivät ulkomaanmatkoja muualle kuin Saksaan.¹⁸ Luottamukselliset saksalaisarviot olivat siis ulkoisesta kuvasta selvästi poikkeavia. Vaikka ne toisaalta sisälsivät perinneyhteyden merkityksen, niiden mukaan henkilösuhteetkin näyttivät olevan vaikeuksissa.

Suomen suuntautumisen yleinen ongelmallisuus Saksan näkökannalta piti pohdinnat sotilaiden roolista jatkuvasti etualalla kesällä 1938. Elokuussa von Blücher eritteli olosuhteita laajasti ajatellen tilannetta, että kansainvälinen kriisi johtaisi sotaan. Hänen mielestään saksalaisvaikutus oli Suomessa niin vahva, että maan puolustusvoimat ei olisi käytettävissä sotaan suoranaisesti Saksa vastaan. Hänen mukaansa suomalaiset yleensäkin olisivat asenteissaan Saksan puolella, jos Saksan ja Neuvostoliiton välille puhkeaa konflikti. Näin varustautuminen Suomessa Neuvostoliiton taholta koetun uhkan varalta liitti yhä suomalaiset lähelle Saksa. Lähettiläs ei silti uskonut puolustusvoimien olevan käytettävissä näkyvään toimintaan Saksan hyväksikään. Mahdollisen Saksan ja Neuvostoliiton välisen sodan ajanakin suomalaiset sotilaat olisivat hallituk-

sen kannalla pitämässä maataan puolueettomana, kriisin ulkopuolella. ”Sentimentalisuudesta vapaa” Mannerheim oli von Blücherin mielestä tämän suuntauksen johdossa. Myöskään muuten Suomen puolustusvoimat ei tulisi osoittamaan sympatioitaan hallituksen tahtoa vastaan. Ehkä lähettiläs oli perillä Suomen poliittisen johdon haluista ja mahdollisuuksista kontrolloida puolustusvoimien toimintaa vuoden 1938 hallinnollisten uudistusten jälkeen.

Yleiskuvaa Suomen puolustusvoimista täydensi mielenkiintoisella tavalla lähettilään arvio tilanteesta mahdollisen Saksan ja Englannin konfliktin aikana. Suomalaisista tulisi 80—90 % asettumaan lännen puolelle, jos Neuvostoliitto ei olisi samanaikaisesti sodassa mukana. Suomalaiset, myös pääosin sotilaat, pitivät länttä Saksaa läheisempänä ja myös vahvempana.¹⁹ Tavallaan lähettiläs von Blücherin raportti korosti vain Neuvostoliiton uhkaa asennetekijänä Saksan hyväksi. Suomen puolueettomuuspolitiikka näytti hänestä myös sotilassuhteiden osalta kääntyneen lännen puolelle.

Tavanomaiset koulutuskomennukset Suomesta Saksaan jatkuivat vilkkaina v 1938.²⁰ Salaiseen tietojen vaihtoon sisältyi jälleen amiraali Canariksen vierailu Suomeen.²¹ Tämä tavanomainen kanssakäyminen ei saksalaisarvioissa luonut toivottua sotilassuhteiden konkreettisuutta. Vuoden alussa Saksa jatkoikin yrityksiään kiinteyttää yhteyksiä Suomeen, sillä Saksaan lentokoulutukseen komennettu suomalainen lentäjä sai luvan suorittaa koelentoja uusimilla koneityypeillä.²² Ostoihin Saksa ei kuitenkaan pystynyt vaikuttamaan. Syksyllä 1938 tehtiin Suomessa päätös Fokkereiden lisenssivalmistuksesta.²³ Vaikka Suomella olikin hankintasuorituksia Saksaan nimenomaan laivaston, mutta myös yleisemmin koneiden ja laitteiden ostoissa,²⁴ pääpaino oli muualla. Erilaiset hankinnat Länsi-Euroopasta ja Ruotsista olivat merkittävimpiä. Lisäksi puolustusneuvosto oli jo edellisenä vuonna tehnyt periaatepäätöksen pohjoismaisen lisenssivalmistuksen kehittämistä.²⁵

Suomen puolustusvoimien riippumattomuus saksalaisesta sotamateriaalista aiheutti päänvaivaa Berliinissä. Suomessa vieraili syksyllä 1938 korkea saksalainen sotatalousupseeri tutkimassa mahdollisuuksia tämän alan kehittämiseksi. Päämäärä oli selvästi sotilaspoliittinen, sillä keväällä 1938 Kielin maailmantalouden tutkimuslaitoksessa laadittu, sotatalouskäyttöön tarkoitettu ulkomaankatsaus ei antanut Suomelle oikeastaan minkäänlaista asemaa Saksan sotilaallisessa taloussuunnittelussa. Suomen tärkeimmät vientituotteet olivat korvattavissa tuonnilla muualta.²⁶ Sinänsä tämän korvaavuuskysymyksen esilleottaminen oli kannanotto siihen suuntaan, että Suomi ei olisi lähellä Saksaa kriisitilanteessa.

Suomessa vierailleen saksalaisupseerinkaan mielestä Suomella ei ollut merkittävää annettavaa. Hän perusteli sekä lisenssivalmistuksen kehittämistä Suomen kanssa että muutenkin sotatalouskaupan lisäämistä suoraan Suomen si-

donnaisuudella muualle, erityisesti pohjoismaihin. Kun sotatalouspäällikkö, kenraalimajuriksi ylennetty Grandell suunnitteli matkaa Saksaan, tämä sotatalousupseeri kehotti kaikin tavoin tukemaan vierailua saksalaistavoitteiden onnistumiseksi.²⁷ Saksalaisupseerin raportti keskittyi nimenomaan Suomeen ja painottui siksi pelkästään maiden välisissä suhteissa oleviin ongelmiin, mutta Grandellin vierailun monipuolisuus ja arvostus Saksassa joulukuussa 1938 osoitti siellä yleisesti pyrityn materiaalisuhteiden kehittämiseen.²⁸ Näkyviä uusia tuloksia ei kuitenkaan ollut saavutettavissa.

Saksalaisten arviot alkoivat myös sotataloussuhteiden valossa näyttää selaisilta, että saksalaiset eivät uskoneet historiallisten perinteiden riittävyteen maiden välisissä sotilassuhteissa. Von Blücherin myöhäissyksyn 1938 raportissa tämän henkisen siteen voima asetettiinkin jo kyseenalaiseksi. Hän varoitti, että Saksan pitää tottua ajatukseen, että Ruotsi ja Suomi varustavat Ahvenanmaata myös Saksan varalta. Suomen oikeistopiirit ja upseeristo eivät hänen mielestään olleet ”tähän saakka” ottaneet tätä huomioon.²⁹

Saksalaisten levottomuus lähti heidän kokonaisstrategisen ajattelunsa pohjalta, mikä oli alusta lähtien perustunut siihen, että Suomi estää Neuvostoliiton tunkeutumisen alueelleen. Tämä turvasi Saksan toimintamahdollisuudet Itämeren pohjoisosassa. Tavallaan oli ollut kysymys yhteisen tehtävän kirjoittamattomasta olemassaolosta. Pohjoismainen puolueettomuuskin oli ollut sijoitettavissa tähän saksalaisajattelun kaavaan, kun puolueettomuuteen ei ollut sisällynyt Saksan vastaista painotusta. Pohjoismaisen julistuksen aikoihin lähinnä Saksan merivoimien suunnittelussa näkyi kuitenkin ajatus, että Saksan olisi vallattava Ahvenanmaa ja tukikohta Etelä-Suomesta turvatakseen liikkumamahdollisuutensa. Vuodesta 1938 lähtien sävy kuitenkin muuttui. Miehityksen suorittamista ja ylläpitämistä ei pidetty mahdollisena. Ehdoton puolueettomuus oli siksi tärkeä Saksan kannalta.³⁰

Kesällä 1938 lähettiläs von Blücher katsoi nimenomaan Mannerheimin pyrkivän vieraannuttamaan Suomen puolustusvoimat Saksasta. Tavallaan hän siten piti Mannerheimin alapuolella olevia häntä myötämielisempinä Saksaa kohtaan. Em. saksalainen sotatalousupseeri kuitenkin sanoi matkaraportissaan, että Suomen nuorena upseeristossa oli vielä innostusta Saksaan päin. Toisin päin ajattelevien piiri oli sen mukaan laajentunut. Vuoden 1938 kokonaisarvioissaan myös von Blücher esitti tällaisen näkemyksen tosin ideologiselta kannalta katsottuna. Oikeiston ja upseerien hän näki Suomessa pitäneen Saksan vahvistumista positiivisena tekijänä, millä hän viittasi Suomen asemaan Neuvostoliiton naapurina asennetekijänä. Saksalaisen maailmankatsomuksen levittämiseen oli lähettilään mielestä ollut mahdollisuuksia vain akateemisen nuorison ja nuoren upseeriston piirissä, mutta juutalaispolitiikka oli näitäkin mahdollisuuksia kaventanut.³¹ Vanhempi upseeristo siis oli ainakin tämän toi-

minnan ulkopuolella. Negatiivisemmat kommentit, joita lähettäjä oli usein esittänyt suomalaisista, jäivät syrjään lähetystön työtä ja tuloksia selostavasta yhteenvedosta.

Vielä tammikuussa 1939 von Blücher kirjasi päiväkirjaansa erään suomalaisen esittämän kommentin, että suomalaisten yleisesti pelätessä Saksan sotilallisia ja ulkopoliittisia toimenpiteitä Östermanin johtamat upseerit olivat kuitenkin poikkeus. Toisaalta tämän kommentin lisätoteamus, että myös Suomi tulee katkaisemaan kauppansa Saksaan, jos Saksa mahdollisessa kansainvälisessä kriisissä joutuu eristetyksi,³² oikeastaan sisälsi johtopäätöksen, että upseerien suhtautumisen poikkeuksellisuus ei mitenkään estäisi tätä toimintaa.

Tshekkoslovakian miehitys toi uuden selvän asenteellisen käänteen Saksan tappioksi myös suomalaisissa sotilaspiireissä. Von Blücher tuskin raportoi Saksaan päiväkirjamerkintöjään, joiden mukaan entinen puolustusministeri A. Ok-sala oli verrannut tapahtumia Suomen sortokausiin ja kenraali Ignatius sanonut Hitlerin syöneen sanansa.³³ Toisessa yhteydessä hän myöhemmin raportoi Mannerheimin pitäneen miehityksen perusteluja tuulesta temmattuina.³⁴ Julkisuuteen saksalaiset eivät tällaisia kommentteja päästäneet. Saksassa ei kerrottu myöskään muista suomalaisreaktioista, ei yli lähes koko poliittisen kentän käyneestä vastalauseaallostasta mm. eduskunnassa, kun siellä keskusteltiin varustelumäärärahoista.³⁵ Saksan heikosta vaikutuksesta Suomen yleiseen mielipiteeseen saivat johtopiirit Saksassa joka tapauksessa selvän kuvan. Rössing mm. kiirehti Saksan julkista suostumusta Ahvenanmaan linnoittamiseen. Saksahan oli jo talvella 1938 ilmoittanut pitävänsä linnoittamatonta Ahvenanmaata vaarana itselleen, koska jokin muu maa voisi ottaa sen. Perusteluissaan Rössing keskittyi sotilaspiirien viileään asenteeseen, jonka muuttamiseen myönteisemmäksi olisi pyrittävä.³⁶

Korkean suomalaisedustuksen puuttumisesta Hitlerin 50-vuotispäivillä syntyi huhtikuussa 1939 uusi ongelma. Suomen ulkoministeriökin luotailli diplomaattitietä syytä siihen, miksi Suomesta ei ollut kutsuttu samanlaista korkean tason sotilasvaltuuskuntaa kuin muista maista.³⁷ Ilmeisesti asiassa oli ohjeiden epäselvyyttä, ehkä Saksan Helsingin lähetystön virheitäkin. Joka tapauksessa lähettäjä von Blücherin ensimmäinen perustelu tapahtuneelle oli ohjeiden puuttuminen. Kun hän oli lopulta saanut ne, kutsut olivat jo liian myöhäisiä. Tällöin asenteet eivät enää tosin olleet yhtä jäätäviä kuin heti Tshekkoslovakian miehityksen jälkeen. Kieltäytyminen johtui siitä, että liian myöhäiset kutsut olivat tehneet asiasta arvovaltakysymyksen.³⁸

Lähettäjä von Blücherin selvitys jo sisälsi arvion Saksaan suhtautumisesta. Myöhemmin hän painotti erityisesti juuri sitä, että kun ohjeet olivat olleet epäselvät ja kun kieltäytymisiä oli ollut odotettavissa, valinta oli kohdistunut sellaisiin, joilla on asemaa ja jotka halusivat lähteä. Korkeinta sotilaallista johtoa

ei tähän ryhmään kuulunut. Juuri tässä yhteydessä lähettiläs kertoi Mannerheimin kriittisestä kannanotosta Tshekkoslovakian miehitykseen.³⁹ Edellisenä vuonna vahvistuneet saksalaisten käsitykset Suomen sotilasjohdon Saksaan nähden kielteisestä asennekehityksestä olivat miehityksen jälkeen voimistuneet uudelleen.

Saksalaiset pyrkivät kuitenkin pitämään negatiiviset piirteet salaisina. Raporttien arvioita suomalaisten sotilaiden asennekehityksestä ei otettu esille keskusteluissa suomalaisten sotilaidenkaan kanssa. Saksa pyrki toimimaan ikäänkuin kaikki olisi kunnossa. Myös suomalaiset halusivat välttää liian jyrkkiä arvosteluja. Mannerheiminkin arvovaltaa käytettiin huhtikuun lopulla 1939, kun puolustusneuvosto osaltaan kehotti sanomalehtien päätoimittajia tasapuolisuuteen.⁴⁰

Ulkoisesti kaikki sujui, Hitlerin syntymäpäivätapahtumia lukuunottamatta, edellisten vuosien tapaan. Puolustusvoimat komensi upseereja koulutukseen Saksaan suunnilleen yhtä paljon kuin aikaisemminkin aina heinäkuuhun 1939 asti.⁴¹ Tämä koulutuslinja oli pysynyt johdonmukaisena aina siitä lähtien, kun puolustusneuvosto oli v. 1935 tehnyt periaatepäätöksen kansainvälisen kehityksen yleisestä seuraamisesta. Saksa pysyi loppuun asti tärkeimpänä koulutusmaana. Saksalaista varustelukehitystä suomalaiset seurasivat v. 1939 kuten ennen.⁴² Myös tietojen vaihto Saksan tiedustelupalvelun kanssa toimi normaalisti. Amiraali Canaris oli taas kesäkuussa salaisella vierailulla Suomessa. Canariksen käynnistä kertova YE:n ulkomaanosaston kirje YE:n päällikölle sisältää mielenkiintoisen tiedon, että amiraali oli sanonut sodan alkavan elokuussa.⁴³ Hän lienee tarkoittanut Saksan sotaa Puolaa vastaan.

Saksan laivasto teki v. 1939 kaksi vierailua Suomeen. Molemmat suuntautuivat tavanomaista lännemmäksi, toinen Hankoon ja toinen Vaasaan. Kun Saksan laivasto vielä kesällä vieraili kaikissa muissa Itämeren maissa paitsi Puolassa, niin käynnit Suomessa tapahtuivat jo keväällä.⁴⁴ Saksalaislähteitä ei ole käytettävissä sen asian selvittämiseksi, halusiko Saksa vierailuilla vaikuttaa Ahvenanmaan kysymykseen ja malmireitin varmistamiseen vai olivatko ne jo tarkoituksellisesti kaukana Neuvostoliiton aluevesiltä. Vierailujen varhainen vuodenaika saattoi johtua myös sattumasta, mutta sillä voi olettaa myös olevan yhtymäkohtia suomalaisten sotilaspiirien asennekehitykseen kevättalvella 1939. Saksan läsnäolo jääkärikaupunki Vaasassa voitiin Saksassa nähdä keinoksi palauttaa vanhaa yhteistuntoa.

Laivastovierailut olivat näkyvä keino osoittaa ulospäin, että Saksan ja Suomen väliset normaalit sotilassuhteet toimivat keväällä 1939. Perinneyhteyksien viimeinen suuri nousu 1930-luvulla antoi mahdollisuuden tuoda julkisuuteen kuvan suhteiden kiinteydestä ja lämpimyydestä. Kyseessä oli jääkärimuistomerkin paljastaminen Lochstedtissä, jääkärien koulutuskaupungissa v.

1915—16. Juhlallisuuksien ajankohta, toukokuun viimeinen päivä, kytki tapahtumat historiallisiin muistoihin, koska suomalaiset jääkärit olivat tuolloin v. 1916 lähteneet Lochstedtistä itärintamalle. Saksalaisten pyrkiessä jatkuvasti korostamaan Suomen ja Saksan välisiä historiallisia suhteita, Lochstedtin juhlat palvelivat heitä suomalaisten aktiivisuuden takia. Jääkärisuhteiden ylläpito ei sanottavasti riippunut yleistilanteen muutoksista, vaikka nimenomaan talvela 1939 Suomessa oli nähtävissä aikaisempaa varovaisempaa suhtautumista Saksaan.⁴⁵

Itsenäisyyden Liitto oli jo kauan suunnitellut jääkärimuistomerkkiä. Lopullinen päätös sen toteuttamiseksi tehtiin Östermanin Saksan vierailun yhteydessä. Liitto oli myös loppuun asti patsashankkeen takana, mutta käytännössä Jääkäriliitto kuitenkin oli näyttävimmässä roolissa. Sen puheenjohtajan eversti Gustafssonin ja kenraali Valveen johtamaan jääkärivaltuuskuntaan, joka matkusti juhlallisuuksiin Lochstedtiin, kuului 200 jäsentä. Näistä oli 35 aktiiviupseereja.⁴⁶ Parole-lehti julkaisi matkasta laajan selostuksen heinäkuun alussa 1939. Puheiden sisältö oli perinne yhteyksiin, ei vallitsevaan ajankohtaan painottuva. Tietysti perinteiden säilyvyys oli esillä. Lisäksi lehden julkaisemaan tekstiin liittyvät valokuvat yhdessä perinteeseen liittyvän ystävyuden kanssa antoivat myös suomalaisten suhtautumisesta Saksaan hyvin läheisen kuvan.⁴⁷

Suomalainen jääkärivaltuuskunta oli myös suurin ulkomaalaisryhmä kesäkuun alussa pidetyillä ensimmäisillä suursaksalaisilla soturipäivillä Kasselissa, mikä näkyi myös Saksan tiedotusvälineissä, muistomerkkin paljastamiskuvausten tavoin.⁴⁸ Talven ja kevään 1939 perinnejuhlat Suomessa eivät enää olleet erityisen näyttäviä.⁴⁹ Kesäkuun puolivälissä paljastettiin Helsingissä kuitenkin v. 1918 miinaan ajaneen saksalaislaivan muistomerkki. Saksaa edusti juhlassa kenraali Carp.⁵⁰ Tämä tilaisuus näytti vielä kerran osoittavan, kuinka kiinteitä olivat suomalaisten ja saksalaisten upseerien suhteet perinteiden merkeissä. Saksalaiset upseerit muodostivat myös suomalaisten kunniamerkkien suurimman ulkomaisen saajaryhmän sekä perinteisiin että ammattikäytäntöön liittyvistä maiden välisistä suhteista johtuen. Mm. kuuluisa saksalainen tiedusteluupseeri Cellarius oli saajien joukossa.⁵¹ Kaikki tämä julkisuus antoi toisen kuvan kuin luottamukselliset saksalaiset arviot suomalais-saksalaisista sotilassuhteista. Se tuli näkyviin jälleen kerran.

Saksan suostumus Ahvenanmaan linnoittamiseen toukokuussa 1939 ei pysynyt muuttamaan saksalaisten arvioita Suomen sotilasjohdon asenteista, vaikka sitä oli toivottu. Samassa yhteydessä Saksa tarjosi hyökkäämättömyyssopimusta Suomelle kuten muillekin Itämeren maille. Tällöin lähettiläs von Blücher tosin ilmoitti Berliiniin Mannerheimin suhtautuvan myönteisesti sen solmimiseen,⁵² mutta lähettiläs ei viitannut millään tavoin yleiseen suhtautumistavan muutokseen. Lähteistä ei myöskään ilmene, että Saksa olisi yrittänyt käyttää

sotilaita tai yhteyksiään suomalaisiin sotilaspiireihin kampanjaan hyökkäämätömyyssopimuksen hyväksymisen puolesta.⁵³ Tällaista menettelyä he olivat aikaisemmin yrittäneet tiettyjen asioiden yhteydessä.

Suomalaisten, ainakin asioista perillä olevien korkeimpien upseerien suhtautumisesta kevätkesällä 1939 Saksaan oli saksalaisilla havainnoitsijoilla varsin yksiselitteinen kuva. Huolimatta ystävällisten suhteiden ulkoisesta jatkuvuudesta he näkivät selvää varauksellisuutta, joka liittyi huhuihin Saksan ja Neuvostoliiton välisten suhteiden mahdollisesta muutoksesta. Edellisten vuosien reaalipoliittinen suuntaus sai suomalaisissa sotilaspiireissä tätä kautta vahvistusta. Sotatalouspäällikkö kenraali Grandell oli mm. puhunut Rössingille kesäkuun alussa, että Baltian tulevaisuus on vaarassa, jos Saksa ja Neuvostoliitto tekevät liiton.⁵⁴ Grandell oli ilmeisesti halunnut luodata saksalaiskommentteja tästä Suomenkin kannalta vaarallisesta mahdollisuudesta. Heinäkuun alussa von Blücher kirjoitti päiväkirjaansa Mannerheimin puhuneen siitä, että kaikki yllätykset tulevat aina Saksasta. Välikäden kautta hän sai tietoonsa Mannerheimin arvion sodan alkamisesta elokuussa,⁵⁵ mikä ilmeisesti liittyi edellä mainittuun Canariksen esittämään näkemykseen.

Kenraali Halder tuli Suomeen kesä/heinäkuun vaihteessa 1939. Etukäteen saksalaisten omassa tiedotuksessa matkaa luonnehdittiin vastavierailuksi Östermanin Saksan vierailulle edellisenä vuonna.⁵⁶ Sille ei siis haluttu antaa erityistä sotilaspoliittista merkitystä. Halderin ohjelmaan kuului laaja kiertomatkata Itä-Suomen varuskunnissa. Suomalaisissa lehdissä se herätti enemmän kielteisiä kuin myönteisiä reaktioita. Silti puheet traditionaalisista sotilassuhteista olivat edelleen esillä. Saksan omaan sisäiseen tiedotukseen ne menivät ainoina matkakommentteina.⁵⁷ Tämä suhteiden ulkoinen muoto ja korrektilisuus ja siitä annettu myönteinen kuva antoivat vielä heinäkuussa 1939 mahdollisuuden myös muualla tulkita Saksan ja Suomen sotilassuhteet erittäin läheisiksi. Saksalle myötämielisten aineiden näkyvyys sekä sotilassuhteiden sitovuuskin saivat todistuksia.⁵⁸ Lähettiläs von Blücherin arvio Halderin vierailusta puhui kuitenkin aivan toista kieltä. Viitaten englantilaisen kenraali Kirken aikaisempaan vierailuun hän näki Halderin saaman vastaanoton osoittavan pelkästään suomalaisten halua säilyttää hyvät suhteet sekä Englantiin että Saksaan.⁵⁹

Lähettiläs von Blücherin arvio sisälsi sen, että Suomen sotilassuhteet eri suuntiin olivat sidoksissa Suomen pyrkimykseen pysyä kansainvälisen kriisin ulkopuolella. Saksan kokonaisstrategisessa ajattelussakin oli jo lähdetty siitä, että Suomi on puolueeton. Saksan kannalta tätä ei ollut pidetty kuitenkaan kovin huonona vaihtoehtona, vaikka ystävällismielinen, Saksaan päin kallistuva Suomi olisi ollut edullisempi. Suomen puolueettomuudessa oli nähty vaarana liiallinen taipuminen Ruotsin kautta länteen. Tässä suhteessa mielenkiintoinen arvio oli saksalaisessa sotatalouskatsauksessa kesällä 1939. Lännen ja Saksan

välisen sodan aikana se otaksui kaupan Suomesta Saksaan jatkuvan. Perusteluna oli ilmeisesti se, että Suomen vienti länteen tyrehtyisi käytännön esteisiin. Sitten Suomi voisi olla jopa tärkeä Saksalle. Katsaus mainitsi erityisesti asbestin tuonnin Suomesta. Jos Saksa joutuisi sotaan Neuvostoliiton kanssa, sotatalouskatsaus ei ottanut huomioon Suomen kauppaa Saksan kanssa.⁶⁰ Sotatila Itämerellä siis estäisi Saksan yhteydenpidon Suomen kanssa, vaikka sen uskottiin Ruotsin kanssa jatkuvan. Katsaus ei siis olettautunut Suomen olevan Saksan rinnalla taistelussa tai pystyvän käymään kauppaa Saksan kanssa. Ehkä se ajatteli Neuvostoliiton mahdollista miehitystä Suomessa.

Luottamuksellisten saksalaisarvioiden ja julkisuus kuvan välinen ristiriita Suomen ja Saksan välisissä sotilassuhteissa jatkui elokuun alkuun asti. Silloin saksalaistiedotuksista hävisi niin suomalais-saksalaisten sotilassuhteiden korostus kuin myös yhteisen idän uhkan esilläpitäminen. Kun Saksan virallinen tietotoimisto DNB oli vielä keväällä esim. ylistänyt AKS:n aloittamia Karjalan kannaksen linnoitustöitä Neuvostoliiton uhkan estämisen takia,⁶¹ niin elokuun sotaharjoitukset Kannaksella eivät enää antaneet aihetta samanlaisiin kommentteihin. Saksan tiedotuksen painopiste siirtyi Suomen yhteyksiin Ruotsiin. Niinpä näistä sotaharjoituksista kertova DNB:n uutinen mainitsi Ruotsin puolustusministerin olleen mukana.⁶²

Vaikka Suomesta välitettiin Saksaan uutisia, niin niiden sävy oli muuttunut ulkopuolisen varovaiseksi. Saksan tiedotussektorikin alkoi ilmentää maan valmistautumista Neuvostoliiton kanssa käytäviin neuvotteluihin. Kun nämä neuvottelut olivat johtaneet tulokseen, Ribbentrop-sopimukseen, ei Saksan virallisissa kommentteissa eikä tiedotuskanavissa ollut mitään erityistä Suomesta. Huolimatta edeltävistä sotilassuhteiden korostuksista, ei sotilassektori Suomessa millään tasolla antanut viitteitä poikkeuksellisesta suhtautumisesta. Monien mielissä oli Suomessa kuitenkin elänyt ajatus siitä, että antibolshevistinen Saksa on jonkinlainen taustatuki Suomelle. Sotilasasiamiehen apulainen kapteeni Körner esim. raportoi suomalaisten sotilaiden näkevän Saksan hylänneen Suomen tai jättäneen Suomen oman onnensa nojaan.⁶³ Suomalaiset sotilaat erityisen hyvin tuntevan Körnerinkään tiedot eivät puhuneet suomalaisasenteissa mistään erityisestä vastakohdasta edeltävään kauteen verrattuna, vaan painotus oli Saksan tekemisissä käänteissä.

LÄHDEVIITTEET:

- 1) Wuorimaa UM:lle 28.3.38 (UM 5 C 5), ks DNB Nr 485 vom 28. März 1938 (BA Reichskanzlei R 43 II/1444 b fol. 1-), ks myös Ueberschär 27 ja Selén 229, vrt. Österman 140—1.
- 2) Grundherr, Aufzeichnung 25.3.38 (AA Pol VI Po 4 Bd. 1).
- 3) Blücher an AA 4.4.38 (AA Pol Abt. I Militär 37 Nr 1), ks Österman 142.
- 4) Ks edellä s 153—4, ks Österman 139.

- 5) Boje, Greifswald-Finnland. — Presse-Korrespondenz des Instituts für Finnlandkunde der Universität Greifswald Nr. 1/2 1938 (SArk 2139/32), ks Rössing an Gummerus 7.2. ja 17.3.38, Herman Gummeruksen Saksan matka 26.3.—4.4.38 (VA H Gummerus 75).
- 6) Parole 48/Lokakuu 1938.
- 7) Parole 49/Joulukuu 1938.
- 8) UM Berliinin läh:lle 12. 2., 14. 2. ja 17.2.38 (UM Menneet sähköet 1938 Berl.), Jääkäriliitto Sundmanille ja ev Ausfeldille 27.1.38, Sundman Jääkäriliitolle 5.2.38 (SArk 2139/32), Parole 45/Huhtikuu 1938.
- 9) Parole 47/Juhannus 1938.
- 10) Blücher an AA 20.5.38 (AA Pol VI Po 2 Bd. 1), ks Selén 233, Peltovuori Risto O, Saksa ja Suomen talvisota (Keuruu 1975) 26, Hiedanniemi 135, 142, Suomi 248—252.
- 11) Esim DNB-Reval 1.6.38, DNB-Moskau 16.3.38, DNB-Helsinki 16. 8. ja 17.9.38 (München Z 2044).
- 12) SVR YE:n Os 2:n pääll:lle 16.11.38 (SArk 2139/37).
- 13) Ueberschär 27, Selén 233, Suomi 168—170 ja 191—192.
- 14) Blücherin päiväkirja 5. 10. 38 (VA Saksa 3), ks Suomi 319.
- 15) Blücher an AA 4.4.38 (AA Pol Abt. I Militär. 37 Nr 1).
- 16) Blücher an AA 20.5.38 (AA Pol VI Po 2 Bd. 1), ks Selén 205—206, 233.
- 17) Keller, Die Faktoren, die das deutsch-finnische Verhältnis in positiver und diejenigen, die es in negativer Richtung beeinflussen (AA Pol I Vbd. Beziehungen), vrt Peltovuori 24—5.
- 18) Rössing (an sehr verehrter General) 2.6.38 (MA III H 1001/8), ks myös Blücher an AA 8.6.38 (AA Pol VI Po 4 Bd. 1), Gesandtschaft Reval an AA 29.10.38 (VA Gesandtschaft Stockholm 149), ks Selén 230—231.
- 19) Blücher an AA 1.8.38 (AA Pol I Vbd. Finland), ks. Hiedanniemi 136, Österman 113.
- 20) Esim Attachegruppe an Snellman 7.1.38, YE:n ulkomaatsto Snellmanille 12.1.38, OKM an Sajarman 3.3. ja 19.5.38, Sundman an Kriegsministerium, Attachegruppe 24. 2.38, Sundman Pajarille 11.8.38 (SArk 1621/37), majuri Hämäläisen kertomus opiskelusta Saksassa (SArk 2139/32).
- 21) Rössing, Finland-Ålandfrage 14.7.38 (VA Gesandtschaft Stockholm 121) ks myös YE:n tilastoston päällikkö Sundmanille 23.11.38 (SArk 1621/37).
- 22) Sundman YE:n ulkomaatstolle 7.1.38, Lundqvist Magnussonille ja Sundmanille 12.2.38, Wirtschaftsprüfung Luftfahrt-Industrie an Sundman 21.2.38, Aktennotiz 4.4.38, YE:n ulkomaatsto Sundmanille 3.5. ja 30.8.38 (SArk 1621/37).
- 23) Puolustusneuvoston pöytäkirja 26.9.38 (SA Puolustusneuvosto/5).
- 24) Ks esim Sundman an RKM, Attachegruppe 9. 8. 38, Attachegruppe an Sundman 23.11.38, Wilhelm Ruppman an Sundman 28.11.38 (SArk 1621/37), ks myös Kielissä tehty sotatalouskatsaus lähdeviitteessä 26.
- 25) Päiväämätön lausunto (SA Puolustusneuvosto/5).
- 26) Die wehrwissenschaftliche Bedeutung West- und Nordeuropas für Deutschland. Bearbeitet im Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, Mai 1938 (MA R 88/v. 571), OKH (Halder) 22.2.38, Auslandskommandos deutscher Offiziere. Anlage. (MA Wi I/177).
- 27) Rudelsdorf, Bericht über das Kommando zur finnischen Armee vom 2.—14.9.38 (MA Wi I E/4/3).
- 28) OKW (Hünemann) 6.12.38, Besuch des finnischen Generalmajors Grandell mit 3 Begleitern in der Zeit vom 8.—21.12.38 (MA OKW Wi I/146).
- 29) Blücher an AA 21.11.38 (AA Pol I Vbd. Finland), ks Hiedanniemi 136, Jakobson 69.
- 30) Ueberschär 39—40, Suomi 277.
- 31) Blücherin päiväkirja 15.1.39 (VA Saksa 3), vrt Suomi 299, 340—345 ja 367—368.
- 32) Blücherin päiväkirja 31.1.39 (VA Saksa 3).
- 33) Ibid. 21.3.39, ks Hiedanniemi 157.
- 34) Blücher an AA 17.5.39 (AA Pol VI Po 2 Bd. 1), ks Peltovuori 29.
- 35) Ks DNB-Helsinki 24.3.39 (München Z 2044).
- 36) Rössing (An verehrter General) 29.3.39 (MA III H 1001/8), ks Suomi 182.
- 37) UM Berliinin läh:lle 13.4. ja 17.4.39 (UM Menneet sähköet 1939 Berl.), ks Peltovuori 29.
- 38) Blücher an Grundherr 25.4.39 (AA Pol VI Po 2 Bd. 1).
- 39) Ks lähdeviite 34, ks myös Hiedanniemi 159.

- 40) Puolustusneuvoston pöytäkirja 18.4.39 (SA Puolustusneuvosto/5), ks Selén 318.
- 41) Sundman an Reichsluftfahrtministerium, Attachegruppe 15.2.39, Sundman an Generalstab des Heeres 15.2.39, Sundman an Oberkommando der Kriegsmarine 15.2.39, Sundman YE:n ulkomaatstoille 4.5.39, Sundman an OKH, Attachegruppe 12.6.39, YE:n ulkomaatsto Sundmanille 30.6.39, YE:n ulkomaatsto Glantzille 10.7.39 (SArk 1621/38).
- 42) Esim YE:n ulkomaatsto Sundmanille 20.1., 10.2., 15.2., 23.2., 2.3., 3.3. ja 18.3.39, ja Glantzille 24.7.37 (SArk 1621/38).
- 43) YE:n ulkomaanosaston pääll YE:n pääll:lle 21.6.39 (UM 7 E Saksa), ks myös YE:n tilastotsto Sundmanille 3.3.39 (SArk 1621/38).
- 44) Deutsche Gesandtschaft, Verbalnote 3.5. ja 6.5.39 (UM 16 X Saksa), Deutsche Gesandtschaft, Verbalnote 2.5.39, Muistio Kansliapäällikön keskustelusta Saksan lähettilään kanssa 26.5.39 (UM 17 U Saksa).
- 45) Ks Parole keväällä 1939.
- 46) Jääkäriliiton johtokunta Sundmanille 20.1.39, Itsenäisyyden Liitto Sundmanille 24.3.39 (SArk 2139/32), Berl. läh. UM:lle 24.5.39 (UM Tulevat sähköet Berl.).
- 47) Parole 53/1.7.1939.
- 48) DNB-Berlin 1.6.39, DNB-Helsinki 2.6. ja 10.6.39, DNB-Kassel 4.6.39 (München Z 2044).
- 49) Ks DNB-Helsinki 12.4.39 (München Z 2044).
- 50) Sundman YE:lle, sähkö 17.6.39 (SArk 1621/38), ks DNB-Helsinki 20.6.39 (München Z 2044).
- 51) YE:n ulkomaatsto Sundmanille 10.1. ja 23.1.39 (SArk 2139/32), Sundman an Attachegruppe 10.1. ja 15.4.39, Glantz an Attachegruppe 12.6. ja 29.6.39. Bescheinigung 7.9. ja 23.11.39 (SArk 2139/37).
- 52) Blücherin päiväkirja 8.5.39 (VA Saksa 3).
- 53) Ks Blücher an AA, Telegramm 20.5.39 (AA Pol Abt. IV Po 4).
- 54) Blücherin päiväkirja 13.6.39 (VA Saksa 3).
- 55) Ibid. 12.7. ja 16.7.39, ks Ueberschär 58, Selén 319—320, Hiedanniemi 172.
- 56) DNB-Berlin 20.6.39 (München Z 2044).
- 57) DNB-Helsinki 29.6., 30.6. ja 3.7.39 (München Z 2044).
- 58) Ks Lontoon läh. UM:lle 14.7.39 (UM 16X).
- 59) Blücherin päiväkirja 5.7.39 (VA Saksa 3), ks Ueberschär 59—60.
- 60) Der deutsche Aussenhandel im Kriegsfall I—III (BA R 24/82), ks Ueberschär 41.
- 61) DNB-Helsinki 15.4.39 (München Z 2044).
- 62) DNB-Helsinki 10.8.39 (München Z 2044).
- 63) Körner an Attachegruppe 13.10.39 (MA RW 4/v. 325).

IV SAKSALAINEN NÄKÖKULMA

Suomen kansainvälisen aseman tutkimuksissa on Saksan merkitystä 1930-luvulla käsitelty lähinnä muiden ulkosuhteiden vaikutustekijänä. Tämä tutkimusnäkökulma on heijastunut myös tulkintoihin. Suomen Saksan -suhteiden perinteet ja niiden nousuvaiheet 1930-luvulla, Suomen puolustusvoimien varustaminen ja samanaikaiset komennussuhteet Saksaan, Saksan näkyvä aktiivisuus Suomen suunnalla ja kaiken pohjalla Suomen puolustusvoimien päätehtäväksi mielletyn idän uhkan torjumisen yhdistyminen Hitlerin Saksan antibolshivismiin ovat tutkimuksissa näyttäneet keskeisiltä piirteiltä. Itse 1930-luvulla nämä seikat näkyivät monesti ulkomaisissa kommentoissa ja arvioissa Suomen kansainvälisestä asemasta.

Voimakkaat saksalaisperinteet olivat tosiasia Suomen puolustusvoimissa 1930-luvulla. Tosin koulutus- ja vierailuyhteyksiä oli ollut lukuisasti muuallekin; Ruotsin, Viron ja Puolan lisäksi erityisesti Ranskaan ja Italiaan. Silti saksalaissuhteet nousivat Hitlerin valtaantumisen jälkeen keskeisiksi, kun tarkastellaan historiallisia perinnesiteitä ulospäin. Jääkäriperinne oli tekijä, joka vaikutti koko 1930-luvun ajan. Toinen peruselementti Suomen sotilassuhteissa Saksaan olivat varsinaiset koulutuskomennukset. Sen jälkeen kun Saksa oli alkanut jällevarustelun, Suomen puolustusvoimien ulkomaankomennukset suuntautuivat pääasiassa sinne. Näiden matkojen määrä kasvoi varustautumishojelman myötä. Se että Suomen taholta kansainvälisen kehityksen seuraamiseksi järjestetty koulustustoiminta tapahtui pääasiassa Saksassa, johtui ilmeisesti perinteestä, mutta myös siitä, että Suomen sotilaallinen ajattelutapa oli lähellä saksalaista. Tämä teki Saksan yhteydet käytännössä hyödyllisiksi. Lisäksi se oli lähin sotilaallinen suurvalta, jossa koulutusta oli mahdollisuus saada.

Miten pitkälle suomalaisten sotilaiden ”saksalaismielisyys”, joka pääasiassa perustui historialliseen perinteeseen, mutta sen lisäksi myös yhteisen idän uhan ongelmistoon, oli käytettävissä Saksan politiikan hyväksi, on vaikeasti mittaavissa. Ideologistakin myötämielisyyttä varmasti oli upseeriston keskuudessa. Myöskään sen levinneisyyttä ei helposti saa selville. Saksan valtakunnan nousu näyttää varsin paljon innostaneen varsinkin jääkäri- ja suojeluskuntapiirejä. Saksalaismielisyyttä ei kuitenkaan tule rinnastaa ideologiseen samaistumiseen ”Kolmanteen valtakuntaan”. Joka tapauksessa se yhdessä Suomen puolustusvoimien koulutuspolitiikan kanssa antoi koko 1930-luvun ajan mahdollisuuden tulkita Suomessa olevan aktiivista vastaanottavaisuutta saksalaisystävällisyydelle. Suomen yhteiskunnallispoliittinen kehitys oli kuitenkin kulkeutunut jo Hitlerin valtaantullessa suuntaan, joka ei suosinut Saksalle myönteistä linjaa. Vaikka upseeriston perinneyhteys ei sammunut, sen ilmentymismuodot joutuivat kritiikin kohteeksi yhä enemmän 1930-luvun kuluessa.

Saksalaiset näyttävät aluksi odottaneen varsin paljon suhteilta Suomen puolustusvoimiin. Ne olivat tärkein tie suomalaisen yhteiskuntaan. Suomalaisten alttius nimenomaan vuosina 1934—35 vei saksalaiset yrittämään vaikuttaa tätä kautta sotilassuhteiden ulkopuolellakin. Tämä kuitenkin kariutui Suomessa tapahtuvaan sisä- ja ulkopoliittiseen kehitykseen. Sotilaiden sananvalta Suomessa oli kaventunut jatkuvasti. Kansainvälinen kehitys oli lisäksi etäännyttänyt suomalaisia sotilaita Saksasta. Kun kansainvälisen tilanteen kiristyminen johti varustautumiseen Suomessa, se samalla sitoi sotilaat kiinteäksi osaksi vallitsevaa yhteiskunnallista ja poliittista kehitystä, joka ulkopoliittisesti ilmeni pyrkimyksenä vetäytyä mahdollisen kansainvälisen kriisin ulkopuolelle. Suomen puolustusvoimien virallisen linjan seurattessa maan poliittisen johdon tavoitteita, puolustusvoimat ei ollutkaan saksalaisten porras laajaan yhteyteen suomalaisten kanssa.

Pohjoismaisen suuntautumisen julistuksesta v 1935 lähtien Saksan tavoitteet Suomen puolustusvoimiin nähden ulottuivat kauemmaksi kuin suomalaiset sotilaat halusivat. Saksa pyrki sotilassuhteilla rikkomaan Suomen ulkopolitiittista linjaa. Suomalaisten taholla on nähtävissä tätä kohtaan selvä varauksellisuus ja sen voimistuminen koko 1930-luvun lopun ajan. Näyttää siltä, että Suomen puolustusvoimien perustavoitteena oli ”normaalien” sotilassuhteiden ylläpitäminen Saksaan. Epäviralliset suhteet, nimenomaan Jääkäriliiton ja suojeluskuntien puolelta, sisälsivät käytännössä jatkuvasti merkittävän lisäyksen tähän linjaan. Suomalaisten puolelta suhteet Saksaan pysyivät ”näkyvinä”, mutta Berliinin näkökulmasta tämä ei ollut riittävää. Suomen ja Saksan välisten suhteiden ulkoinen näyttävyyys johtui vuosikymmenen lopulla nimenomaan saksalaisten aktiivisuudesta. Huippuna olivat vuodet 1937 ja 1938. Historialliset perinteet nostivat vielä vuosikymmenen lopulla epäviralliset suhteet huippuunsa suomalaistenkin puolelta. Saksan puolelta niiden luonnetta määräsi voimakkaammin pyrkimys käyttää hyväkseen näitä mahdollisuuksia historiallisen yhteyden realisoimiseen uudelleen.

Sen lisäksi, että Suomen puolelta oli löydettävissä merkkejä halusta pitää yllä suhteita Saksaan sekä perinteisestä saksalaismielisyydestä, olemassaolevat sotilaallisen kanssakäymisen muodot antoivat Saksalle mahdollisuuden tehdä sotilassuhteiden kuvasta hyvin läheiseltä näyttävän. Perinnesuhteiden rinnalla olivat käyttökelpoisia nimenomaan epäviralliset laivastovierailut. Myös upseerikomennukset olivat yksi keino. Saksan sotilaallisen edustuksen kasvattaminen Helsingissä palveli samaa tarkoitusta. Riippumatta siitä halusivatko suomalaiset tai eivät, näillä keinoilla Saksa pystyi luomaan tapahtumia, jotka heijastuivat käsityksiin Suomen kansainvälisestä asemasta. Näin ulkoinen kuva Suomen ja Saksan välisistä sotilassuhteista muodostui lähinnä sen mukaiseksi kuin Saksa halusi. Suomen sotilasviranomaiset eivät katsoneet voivansa mennä niin pitkälle, että olisivat suoranaisesti estäneet Saksan aktiivisuuden.

Näkyvät sotilassuhteet herättivät koko 1930-luvun ajan sekä Suomessa että ulkomailla epäilyjä, että niiden takana oli jotakin hyvin merkittävää. Näkyttömän henkisen sympatian määrästä ja merkityksestä ei voi antaa selvityksiä. Varsinaisissa kontakteissa oli salaistakin. Eräät vierailut sekä nimenomaan tiedusteluaineistojen vaihto molempien maiden asianomaisten yksikköjen kesken eivät tulleet näkyviin. Sitä vastoin kiinteistä sitoumuksista tai sopimuksista ei löydy merkkejä, vaikka sellaisista toistuvasti puhuttiin ulkomailla. Komenusmatkoillaan saksalaiset saattoivat perehtyä varsin tarkasti suomalaisiin puolustusjärjestelyihin, mutta merkkejä yhteistoimintakaavailusta ei löydy lähteistä.

Saksalaisten toiminnan luonne jo sinänsä osoittaa, että he olisivat halunneet sotilassuhteiltaan Suomeen enemmän kuin mitä saivat. Luottamukselliset sak-

salaisarviot näistä suhteista ja niiden merkityksestä osoittavat, että heidän näkökulmaltaan suhteet Suomen puolustusvoimiin eivät olleet niin merkitykselliset kuin niiden ulkoiset muodot antoivat syytä olettaa. Saksalaisten oma arvio oli siis erilainen kuin yleensä muissa maissa. Ideologista yhteyttä saksalaiset eivät pitäneet Suomen yhteiskunnallista taustaa vasten tarkasteltuna merkittävänä. Mainintoja sotilaiden yleisestä saksalaissuuntauksesta sisältyi saksalaisten arvioihin jatkuvasti, mutta ensimmäisten vuosien optimismin jälkeen senkin merkitys laski niissä. Ehkä merkittävin vuosikymmenen lopun toteamus oli lähtettiläs von Blücherin näkemys, ettei Suomen puolustusvoimia voitaisi käyttää aktiiviseen toimintaan Saksaa vastaan. Silti saksalaisten vuosikymmenen lopun arviot alkoivat, huolimatta historiallisen perinnevuoden 1938 korostuneisuudesta, nähdä suomalaisten sotilaiden vanhojen siteiden heikentyvän poliittisen todellisuuden keskellä.

Saksalaisten näkemyksissä maiden välisten sotilassuhteiden tärkeydestä oli yhtenä lähtökohtana ollut se, että puolustusvoimat muodostavat Suomessa veraten itsenäisen toimintayksikön. Tässä suhteessa Suomi oli Saksan kannalta erilainen maan kuin esim. Ruotsi. Kun poliittinen kehitys painottui Suomessa Saksan kannalta epäedulliseen suuntaan, saksalaisarvioissa alettiin korostaa vähitellen sitä, että sotilaat eivät ole poikkeus tästä linjasta, vaikka raportit aluksi uskoivat sotilaiden olevan tämän kehityksen vastavoimana. Saksalaisten silmissä Suomen puolustusvoimat integroituivat 1930-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan ja siten vallitsevaan keskusta-vasemmisto johtoon. Tietysti saksalaiset näkivät kehityksestä poikkeaviakin merkkejä, mutta sotilasjohdon yleinen linja oli saksalaisarvioiden mukaan selvä.

Suomalaisten upseerien siteet Saksaan historiallisten perinteiden ja idän uhan vuoksi loi ulkomailla epäilykset laajemmastakin todellisesta yhteydestä. Saksalaisarviot näkivät toisaalta henkisten siteiden jäävän muun kehityksen jalkoihin, mutta erityisesti he kokivat näiden siteiden riittämättömyyden. Vuosikymmenen lopulla Saksa pyrki löytämään keinoja materiaalistien sotatalous-suhteiden kehittämiseen. Saksan kannalta Suomi oli virallisen ulkopoliittikan linjan lisäksi kaupallisin ja materiaalisin sitein sotilaallisesti kiinni Ruotsissa ja lännessä, lähinnä Englannissa. Vaikka Berliinissä saatettiin jatkuvasti olettaa suomalaisten sotilaiden suhtautuvan vieroksuvasti Neuvostoliittoon, tasapaino Saksan ja muiden maiden välillä Suomen sotilassuhteiden osalta ei saksalaisten mielestä ollut selvä, koska Saksan merkitys Suomen asemateriaalin toimittajana oli vähäinen. Sotamateriaalisuhteiden kehitys koko 1930-luvun aikana oli Saksan kannalta merkki siitä, että Suomen virallisen politiikan linja sekä lännen taloudellinen painotus olivat maan sotilassuhteissakin oleelliset.

Suomen sotilasjohdon viilentyneet asenteet Tšhekkoslovakian miehityksen jälkeen edustivat ilmeisesti huipentumaa suhteissa Saksaan. Mutta myös koko-

naiskuva saksalaisarvioiden valossa oli sellainen, että Saksan toimintaa kohtaan ilmeni jatkuvasti lisääntyvää varauksellisuutta myös sotilaiden keskuudessa vuosikymmenen lopulla. Saksalaisten arvioiden mukaan se ei johtunut yksinomaan em. tekijoistä, vaan siihen liittyi myös epäluulo itse Saksaa ja sen kansainvälisiä toimintatapoja kohtaan.

Saksan taholla esitetyt näkemykset Suomen sotavoimien asemasta sisälsivät sen keskeisen johtopäätöksen, että Saksan mahdollisuudet vaikuttaa puolustusvoimien kautta Suomen politiikkaan kapenivat jatkuvasti. Mutta myös suhteet itse puolustusvoimien johtoon, korrekteista muodoista huolimatta, viilenivät saksalaisten arvioiden mukaan. Siten Saksan taholla maiden välisistä suhteista muodostutuneiden näkemysten tarkastelu antaa perusteluja nähdä Hitlerin syksyllä 1939 esittämät toteamukset suomalaisten Saksan ystävällisyyttä kohtaan osoittamasta viileydestä ja torjuvuudesta loogisena johtopäätöksenä tietyn ajanjakson kehityksestä eikä pelkästään tekosyynä Neuvostoliiton kanssa tehdyn sopimuksen luomassa muuttuneessa tilanteessa. Suomen ja Saksan välisten suhteiden "paraatiasun" antamasta kuvasta poikkeavana Hitlerin puhe sitä vastoin näytti yllättävältä.

Saksan politiikkaa tarkasteltaessa on huomattava, että pelkästään Suomen tapauksen erillinen tarkastelu antaa siitä vinon kuvan. Saksan kokonaispolitiikan kannalta Suomen merkitys oli suhteellisen vähäinen. Lähinnä Saksan merivoimien piirissä kehiteltiin strategisia suunnitelmia Suomen suunnalle 1930-luvulla. Niiden sitovuus ei kuitenkaan ollut suuri. Suomi ei kuulunut Saksan sotilaallisten intressien kannalta keskeiseen aluekokonaisuuteen. Koulutuskomennukset tai salainen tietojen vaihto Suomen kanssa eivät olleet erilaisia kuin monien muiden maiden kanssa. Sen lisäksi että Saksa ei yleissuunnitelmissaan erityisesti painottanut Suomen strategista asemaa Neuvostoliiton naapurina, se ei myöskään sotataloudellisesti nähnyt Suomen merkitystä kovin suurena. Suomi jäi syrjään Keski-Euroopan ja Skandinavian ydinalueista Saksan sotilaallisissakin kokonaistavoitteissa 1930-luvun lopulla.